

DE TURKSCHE
MESSIAS

DOOR
J. ZANGWILL

De Turksche Messias.

J. ZANGWILL.

De Turksche Messias.

HISTORISCHE ROMAN UIT HET GHETTO.

DOOR

CATH. S. M. KUENEN.

C. A. J. VAN DISHOECK. — LEIDEN.

Dit verhaal is in de maand Mei 1897 als feuilleton verschenen in „The Graphic”. Ik bied het hierbij aan het Nederlandsche publiek aan, overtuigd dat de hierin verhaalde gebeurtenissen belangwekkend genoeg zijn, om de verschijning van ZANGWILL's roman in meer blijvenden vorm te rechtvaardigen.

DE VERTAALSTER.

EERSTE BOEKROL.

I.

In het jaar 5408 na de Schepping, 1648 jaren na de geboorte van Christus, en in het drieëntwintigste van zijn eigen leven op aarde, maakte Sabbatai Zevi zich te Smyrna aan zijn discipelen bekend als de lang verwachte Messias der Joden. Zij hadden zich in den kouden winternacht verzameld aan de haven, een kleine groep mannen gekleed in tulbanden en lange mantels; ontelbare sterren blonken aan den hemel, de zee lag in haar sombere uitgestrektheid aan hun voeten, en de dichtbevolkte Oostersche stad, nu niets dan een zwarte massa van minarets en daken, waarboven zich trotsch de Acropolis verhief, lag in diepen slaap verzonken tegen de helling van zijn besneeuwden heuvel aan.

In angstige spanning hadden zij gewacht totdat hun profeet boete gedaan en zich gereinigd had in het ijskoude water van de haven; eindelijk, daar stond hij voor hen, naakt, in volle majesteit. Het water droop uit zijn haar en baard, zijn schoon, krachtvol lichaam werd door niets ont sierd dan door de teekenen van de geeselslagen die hij zichzelf toebrecht. Een geur van het bovenaardsche, van het goddelijke ging van hem uit, en als zij staarden naar die koninklijke gestalte, naar dat schoone gelaat dat sprak van hartstocht voor het heilige, dan beefden zij van ontzag en wachtten in diepe stilte op wat komen zou. Zij allen gevoelden dat hij dezen nacht het mystische zwijgen waarin hij zoolang verzonken was geweest zou verbreken; dat hij eindelijk spreken zou.

De Zohar, het boek waarin God iets van Zijn verborgen wijsheid had geopenbaard, had reeds lang geleden voorspeld dat in dit jaar de wedergeboorte der wereld zou beginnen, en sinds de schrille tonen van den ramshoren den aanvang er van hadden verkondigd, verkeerden Sabbatai Zevi's leerlingen in groote spanning. Zij twijfelden er niet aan of hij had hen nu samengeroepen om

zich aan hen te openbaren, hen dit grootsche oogenblik in de geschiedenis der menschheid mede te doen doorleven.

Wat zou hij zeggen?

Lang stond hij daar, stom en onbewegelijk, onschendbaar in zijn gestrenghe heiligheid; zijn volgers gevoelden dat nu vervuld werd wat de Kabbala leerde omtrent den Messias; hoe deze de incarnatie zou wezen van de Godheid in den oorspronkelijken Adam: rein, zondeloos, één met Hem en de onbedorven natuur. Eindelijk sloeg hij zijn stralende oogen op ten hemel, en sprak kalm en duidelijk dit ééne woord uit:

„Jahwe!”

Hij had den vreeselijken, verboden naam Gods op de lippen genomen! Een oogenblik stonden zij allen daar, sprakeloos van ontzetting, een rilling voer hun door de leden; maar toen werden zij zich bewust dat de sterren nog aan den hemel stonden, dat de zee even vreedzaam ruischte, en de aarde even vast was onder hun voeten als te voren, en een kreet van groote heilige vreugde steeg op ten hemel: „Messjah! Messjah! De Messias!”

Het Koninkrijk was daar.

De Messiaansche eeuw was aangebroken.

„Hoelang, o Heer, hoelang!”

Die smartkreet der eeuwen zou niet langer gehoord worden.

Toen Israël verstrooid was en de menschheid in zonde verzonken, toen waren de hoogere en de lagere wereld vaneen gerukt, en de vier letters van Gods naam ¹⁾ waren gescheiden, om nooit meer te zamen te worden uitgesproken. Want God zelf was onvolmaakt geworden nu Zijn wil niet werd volbracht op aarde.

Maar — de Messias had het Vierletterige Woord uitgesproken, en God en de Schepping waren weder één geworden. O, mystische verrukking! O, zalige hereeniging! De vreugdekreten verstomden om plaats te maken voor een stilzwijgen vol van nog heiliger aandoeningen.

Daar weerklonk uit een naburige moskee de stem van den moeëddin, die in de stilte van den nacht den adan zong:

„God is groot. Ik getuig dat er geen God is dan God, en dat Mohammed Gods profeet is!”

¹⁾ Deze wordt nl. in het Hebreeuwsch geschreven met de vier letters J H W H. (VERT.)

Sabbatai rilde. Was hij aangegrepen door de koude, of wellicht door een onbepaald voorgevoel?

II.

Het was toen de tijd der Messiaansche droomen: de eeuw die voorbij was gegaan had veel vreemde verschijningen gezien van Joodsche profeten, martelaars en zieners.

In het verre Oosten was David Rubeni opgestaan, een klein man, donker van uitzicht, uitgeleerd tot niet veel meer dan een geraamte door vasten en boetedoeningen. Hij was over Nubië naar Rome gereisd, om wapenen te verzamelen voor het leger waarmede hij Palestina aan de Muzelmannen wilde ontrukken, en toen hij, op zijn wit paard gezeten, bij het Vaticaan aankwam en om een onderhoud met den paus verzocht, werd hij door dezen vriendelijk ontvangen. Daarna trok hij naar Portugal, vergezeld door een heraut die een zijden vaandel droeg waarop de Tien Geboden geborduurd waren, en de koning onthaalde hem schitterend in zijn rijk versierde hoofdstad.

In hetzelfde land had een Joodsch meisje verschijningen van Mozes en de engelen, en riep haar verdrukke geloofsgenooten op voor een tocht naar het Heilige Land, maar zij eindigde haar leven op den brandstapel der Inquisitie. Diego Peres, een rijk, schoon, veelbelovend jongman en Christen van geboorte, keerde terug tot het geloof zijner vaderen, en werd aangegrepen door den geest der profetie: hij voorspelde vreeselijke overstromingen en aardbevingen, die te Rome en Lissabon werkelijk plaats hadden en trachtte den paus tot het Jodendom te bekeeren. In het Vaticaan werd hij eervol ontvangen; maar te Mantua stierf hij, met vroolijken moed en op nog jeugdigen leeftijd, den marteldood; op last des keizers werd hij levend verbrand. In deze dagen van vervolging en ellende paarden zich bij de Joden een herleving van de hoop op betere tijden, zich uitende in vizioenen, aan groote uiterlijke rampen. De Zohar, het boek der Openbaring, geschreven in de dertiende eeuw en nu voor het eerst gedrukt, zond zijn helder stralend licht tot in de duisterste schuilhoeken van elk Ghetto. Daarin waren de geheimenissen ontsluitend van wat de tijden van den Messias op aarde zouden brengen: Elia, het geheele

hemelsche heirleger van engelen, geesten en verheerlijkte zielen en de Tien Geestelijke Zelfstandigheden hadden zich vereenigd om de schrijvers te bezielen, en hen te onderrichten aangaande de tweeslachtige natuur van het groote Wereldbeginsel, en aangaande de ware beteekenis van de Thora (Wet), tot nu toe verborgen in de schrifttekens van den Pentateuch, zijn klinkers en accenten, ja zelfs in de mogelijke nieuwe schikkingen, die men aan zijn letters en woorden kon geven. Lurya, een groot Kabbalist, uit Duitschland afkomstig maar nu in Egypte woonachtig, en Vedral, een Italiaansch alchymist, reisden samen naar het graf van Simon bar Jochai, den man aan wien men de vervaardiging er van toeschreef.

Lurya zelf, die de eenzaamheid en de stilte van het Nijlland verkoos boven het rumoer van een Talmud-school, die zich op Sabbat in het wit kleedde, die vier kleedingstukken droeg, als zinnebeeld van de vier letters van den Onuitsprekelijken Naam, en die door hun volgorde te veranderen, de geesten uit den hemel kon doen nederdalen op aarde, gold bij velen voor den Messias uit Jozefs stam, den voorlooper van den waren Messias uit dien van David. De tijden waren rijp. „Het konink-

rijk der Hemelen is nabij!" riepen de Kabbalisten uit één mond. De Joden hadden immers zoo lang en zoo veel geleden: men had hen bij duizenden vermoord, om er wraak voor te nemen dat zij door den Zwarten Dood ¹⁾ gespaard waren; zij waren uitgeplunderd en uitgemoord door de kruisvaarders; meedoogenloos weggejaagd uit Spanje en Portugal, bij duizenden verbrand op de auto-dafees der Inquisitie; wat wonder, zoo zij geloofden, dat zij hun lijdenskelk ten bodem toe hadden geleedigd, dat de verlossing nabij was, dat de Heer Israël zou redden en over de heidenen zou doen zegevieren? „Ik geloof met een volkomen geloof dat de Messias komen zal, en al wordt zijn komst uitgesteld, toch zal ik hem dagelijks verwachten." Dit was een der artikelen van hun geloofsbelijdenis.

Er was een tijd geweest dat de Joden in Turkije het hoofd trotsch omhoog konden heffen, dat hun zeehandel dien der Venetianen evenaarde, en zij den Groot-Vizier overtroffen in de pracht hunner huizen, tuinen en kiosken; dat een der hunnen den titel droeg van hertog van Naxos en zij

¹⁾ Een vreeselijke pest-epidemie, die in de jaren 1348—1350 in alle landen van Europa woedde. (VERT.)

Jozef Azkenazi als buitengewoon gezant naar Venetië zonden; dat Tiberias, ¹⁾ omringd door zijn moerbeziëntuinen, in een nieuw Jeruzalem werd herschapen, en Joodsche geneesheeren elegante Latijnsche verzen schreven. In dien tijd verflauwde de hoop op de komst van den Messias, maar zij was weer in al haar oude kracht herleeft, toen hun aanzien daalde met dat van het Turksche rijk, toen de harem en de gevreesde keizerlijke lijfwacht der Janitsjaren en Spahi's samen het gezag deelden, toen de door geen sterk centraal gezag in toom gehouden pacha's de Joden het allereerst tot slachtoffers maakten van hun afpersingen, en dezen zich door hun zwarten tulband van de Muzelmannen moesten onderscheiden. Het was ook een rabbi uit het Turksche rijk die het groote godsdienstige wetboek van „de Aangerechte Tafel” ²⁾ schreef, met het doel om Israël te hereenigen en de komst van den Mes-

¹⁾ Tiberias, aan het meer van Gennezareth, was sinds de tweede helft der tweede eeuw na Chr. het middelpunt van het Joodsche leven, en de zetel van vele bloeiende Joodsche scholen. (VERT.)

²⁾ Hebr. Sjoelchan Aroech. Dit wetboek, dat voorschriften bevat over het huiselijk en godsdienstig leven der Joden, en een uittreksel is uit de Talmud, werd samengesteld in de laatste helft der 16de eeuw.

(VERT.)

sias te verhaasten, en wiens voorschriften wijd en zijd opgevolgd werden.

En het was niet alleen Israël dat droomde van de komst van den Messias; zijn naam werd genoemd onder alle volkeren, overal richtte men weer den blik naar het geheimzinnige Oosten, de bakermat van het Goddelijke. In het verafgelegen Britsche rijk verwachtte een sekte der Puriteinen de komst van het duizendjarig rijk, het vijfde Koninkrijk uit het beroemde Gezicht van Daniël — de vier eerste, door dierengestalten voorgesteld, de rijken der Babyloniërs, Perzen, Grieken en Romeinen waren immers al voorbijgegaan — en toen Manasse ben Israël, van Amsterdam een verzoekschrift tot Cromwell richtte, om hem te smeeken de Joden weer in Engeland toe te laten, voerde hij o. a. aan, dat zij dan werkelijk onder alle volkeren verspreid zouden zijn, en aldus de bijbelsche profetieën aangaande de tijden die aan de stichting van het Messiasrijk vooraf zouden gaan vervuld zouden worden. Voorwaar, de tijden waren rijp voor de geboorte van een Messias.

III.

Sabbatai Zevi was de zoon van een makelaar uit Smyrna, en reeds als kind was hij zeer vreemd en eenzelvig geweest; nooit had hij met andere kinderen gespeeld of andere kinderlijke gewoonten gehad. Meestal zwierf hij rond door de nauwe, kromme straten en stegen van de drukke handelstad of door de groote overdekte bazaars, en dan scheen het soms alsof hij niets zag van het veelkleurige, schitterende tooneel dat zich voor zijn oogen ontrolde, evenmin als hij lette op den modder en het vuilnis onder zijn voeten, of op de troepen reusachtige, zwaarbeladen kameelen die hij soms tegenkwam, ofschoon hij bij hun nadering, altijd te bemerken door het geluid van de schelletjes die zij om den hals droegen, zich half werktuigelijk zoo dicht mogelijk tegen den muur aandrukte. Toch merkte hij meer op dan men zou denken; want als hij iets zag dat zijn medelijden opwekte — een schreiend kind, een half verhongerden hond, een lamme of een meelaatsche — dan vulden zich zijn oogen met tranen. Soms stond hij uren lang, vol van een ge-

heimzinnig verlangen, naar de zee te staren, of lag hij te droomen op de groote eenzame vlakte die zich achter de drukke stad uitstreckte.

In het kleine benauwde schoolvertrek, waar honderden kinderen tegelijk hun Hebreeuwsche les opdreunden, sloot hij zich nooit bij de anderen aan, en later, toen hij de beste leerling was van den beroemden Talmudist Jozef Eskafa, hield hij zich nog steeds op een afstand. Met zijn vlug verstand begreep hij, eerder dan zijn medeleerlingen, de spitsvondige haarkloverijen waarin zich de rabbijnen al te vaak vermeiden, maar zij boezemden hem den grootsten afkeer in. Al zeer vroeg straalde in de antwoorden die hij zijn leermeester gaf een geest van tegenspraak en verzet door, en het duurde niet lang of hij liet die dorre studie varen, om zich, op jeugdiger leeftijd dan zijn beroemde voorgangers waarvan de overlevering hem sprak, te verdiepen in de mystische dweperij, de verheven poëzie en de zelfkastijding van de Kabbalistische litteratuur. Zielsverhuizing, de mystische beteekenis van het huwelijk, het oproepen der geesten, de wijze waarop de Godheid door middel van Hare eigenschappen de wereld had geschapen, en door zichzelf te con-

centreeren, de eindige veelheid der dingen had doen voortkomen uit het ééne Oneindige, dat alles was het onderwerp der geliefkoosde studiën van den vijftienjarigen knaap.

„Mijn leven zal leeren zijn,” zeide hij tot zijn vader.

„En hoe zult gij dan uw levensonderhoud verdienen?” vroeg Mordechai Zevi, „uw beide oudere broeders arbeiden voor hun brood.”

„Dan is het zooveel te noodiger dat een onzer zich aan God wijdt en Zijn zegen afsmeekt over den arbeid der anderen.”

Mordechai Zevi schudde het hoofd. In vroegere jaren, toen hij op het schiereiland Morea woonde, had hij al de ellende en de ontberingen der armoede leeren kennen. Maar nu had hij voorspoed in zijn zaken, hij en vele zijner bloedverwanten; het gevolg van den oorlog dien sultan Ibrahim voerde met de Venetianen en die den handel in de Levant in gevaar bracht, want nu waren de Engelsche en Hollandsche kooplieden gedwongen hun kantoren te verplaatsen van Constantinoepel naar Smyrna. Het Engelsche koopmanshuis, waarvan Mordechai de agent was, maakte groote winsten, en hij zelf werd een rijk man, die zich

de weelde kon veroorlooven zijn zoon toe te staan zich aan de studie te wijden. Hij liet Sabbatai dus geheel vrij te doen wat hij wilde, en ruimde hem zelfs een vertrek in zijn huis in, waar de jonge man, met negen uitverkoren vrienden, van den morgen tot den avond zat te studeeren in de Zohar en de Kabbala. Ja, hoe rijker hij werd, des te meer eerbied gevoelde hij voor zijn zoon, want hij beschouwde den voorspoed dien hij genoot als een belooning, niet van eigen eerlijkheid en vlijt, maar van diens heiligheid en vroomheid.

„De zonden der vaderen worden bezocht aan de kinderen,” zeide hij dikwijls; „en zoo worden ongetwijfeld ook de goede daden der kinderen vergolden aan de ouders.” De groote vereering die hij zijn zoon toedroeg vond navolging ook buiten den kring zijner huisgenooten, en Sabbatai werd het voorwerp van eerbiedig ontzag, en ook van wilde, buitensporige verwachtingen.

Een straal van diezelfde blijde hoop schitterde in het oog van den zoon, toen de oude Mordechai eens, bij zijn terugkomst van een reis naar zijn Engelsche lastgevers, vertelde van die reeds genoemde Puriteinsche secte die zich „de Mannen van het vijfde Koninkrijk” noemde, en voorspelde,

dat in het jaar 1666 de Messias zou verschijnen en de Joden uit de ballingschap terugkeeren.

„Vader!” vroeg de knaap toen, „zal de Messias niet geboren worden op den negenden van Ab?” ¹⁾

„Voorzeker,” antwoordde Mordechai met kloppend hart, „hij zal geboren worden op den dag van de verwoesting onzer beide tempels ²⁾ tot onze vertroosting, want er staat geschreven ³⁾: En Ik zal de ballingen van Juda en van Israël doen terugkeeren en hen herbouwen als weleer.”

De knaap verzonk weder in zijn gewone stilzwijgen. Maar ééNZelfde gedachte hield vader en zoon gelijkelijk bezig: Sabbatai was geboren op den negenden van Ab, den dag van de groote Zwarte Vasten.

Nog grooter werd de algemeene verbazing, toen hij zich liet scheiden van zijn vrouw, de schoone Hanna. Hij had gehoorzaam het meisje gehuwd, dat zijn vader, volgens de gewoonte dier dagen, voor hem had uitgekozen; maar de jonge asceet

¹⁾ Een der Joodsche maanden, overeenkomend ongeveer met onze maand Augustus. (VERT.)

²⁾ De tempel van Salomo, verwoest door Nebucadresar in 586 v. Chr., en die van Herodes, verwoest door Titus in 70 na Chr. (VERT.)

³⁾ Jeremia XXXIII : 7. (VERT.)

ontzegde zichzelf met de grootste gestrengheid alle zingenot en het Beth-dien (het gerechtshof) verloor spoedig de jonge maagd van den echtgenoot, die niet dan in naam de hare was geweest. Gebed en zelfkastijding waren zijn eenige genietingen. De schoone Smyrnasche Jodinnen, in hun schilderachtige kleeding, bestaande uit een wijde broek en een laag uitgesneden jakje, hadden blijkbaar niets bekoorlijks voor hem, hoewel geen sluier hun pikante gezichtjes voor het oog verborg, zooals bij de Turksche vrouwen, en geen verordening hun het zwijgen oplegde bij de tafelzangen op Sabbat, zooals in sommige Westersche landen geschiedde uit vrees voor de verleidingen van den hartstocht. Mordechai echter wilde nog een poging wagen hem te doen gehoorzamen aan de wet, welke het leven in ongehuwden staat zonde noemt, en liet hem voor de tweede maal huwen met een nog schoonere vrouw; maar de jongeling volhardde zwijgend in zijn eens aangenomen gedragslijn, en werd spoedig ten tweeden male bevrijd van den band, die hem en zijn echtgenoot beiden slechts tot last was.

„Voortaan zal de Thora (Wet) mijn eenige bruid zijn,” zeide hij.

Zoo leefde dan de jonge, schoone, en nu rijke Sabbatai voort in eenzaamheid, onthouding en vrijwillige armoede, zonder zich te laten storen door de eerbiedige vereering zijner aanhangers. Als hij zich in de zee baadde, wat hij 's morgens en 's avonds in alle jaargetijden deed, dan bleven zij op bescheiden afstand staan; overdag bad hij dikwijls bij een fontein, door de Christenen *Santa Veneranda* genoemd, en gelegen in de nabijheid van het Joodsche kerkhof, en 's nachts wierp hij zich daar dikwijls neer op de graven der recht-schapenen, verzonken in hartstochtelijke smeekgebeden, terwijl hij in de verte de roofdieren hoorde brullen en de wind akelig hilde door de kloven van het gebergte.

Maar soms ook sprak hij zijn volgers van de geheimenissen Gods, en van de zelfkastijdingen, waardoor de mensch die kon leeren doorgronden, en waardig worden het Koninkrijk te beërven, of zong hij hun met zijn schoone gevoelvolle stem Spaansche liederen voor, Kabbalistische gedichten, door hemzelf of door Lurya vervaardigd op treurige aangrijpende melodieën, vol mystiek en hartstocht. En in die liederen bezong hij de Vrouw, die hij in haar menschelijke gedaante van

zich had gestooten, in bewoordingen die aan het Hooglied deden denken en in de voorstelling zijner hoorders, evenals dat gedicht, eene diepe allegorische beteekenis hadden:

De dochter des keizers lag
Glanzend van schoonheid in den vloed,
Melisselda.
Het water rustte aan haar boezem,
Sidderend als van geluk,
Melisselda.

Uit haar bad rees zij op
Wit en rein als de sneeuw,
Melisselda.
Rood alleen waren haar lippen
En haar fijne vingertoppen,
Melisselda.

De trots van haar hoog geslacht
Deed haar gelaat schitteren als een zwaard,
Melisselda.
En haar oogleden waren bogen van staal,
Maar haar mond was als een roos,
Melisselda.

En in de oogen der verrukte luisteraars stonden tranen, terwijl zij zich in den geest eerbiedig neerbogen voor Melisselda, de mystische bruid van den Messias.

IV.

Nooit sprak Sabbatai een woord over zijn Messiaansche waardigheid, of over de roeping die hij te vervullen had, behalve dat ééne, uitgesproken aan het zeestrand, maar zijn volgelingen verspreidden, eerst aarzelend, toen met grooter stoutmoedigheid, het nieuws van de komst van den Messias door de stad.

Die eerste volgelingen van hem waren niet allen jonge mannen; de ijverigste en vurigste onder hen was een oud man, een geleerde, Mozes Pinhero genaamd. Maar de twijfelaars overtroffen de geloovigen verre in aantal. Sabbatai werd bespot en gehoond als een krankzinnige; de Joodsche gemeente werd verscheurd door twist en verdeeldheid. Hijzelf nam daaraan echter geen deel; hij had met het meerendeel zijner volgers geen anderen omgang dan het gezamenlijk deelnemen aan godsdienstige plechtigheden. Bij de besnijdenis van den eerstgeborene van zijn bloedverwant Abraham Gutiere, verzocht hij den mohel (den besnijder) nog even te wachten. Hiermede ging een half uur voorbij.

„Waarop wachten wij?” waagde eindelijk een der gasten hem te vragen.

„Elia, de profeet, heeft hier zijne plaats nog niet ingenomen,” antwoordde hij.

Nog een poos wachtens, daar gaf hij plotseling het teeken dat de plechtigheid kon doorgaan. Vol schrik en ontzag zagen allen naar den ledigen stoel, die volgens oud gebruik voor den profeet gereed was gezet, en waarop niemand anders dan hij, door goddelijke openbaring voorgelicht, de verheerlijkte gestalte van den godsman kon waarnemen.

Maar in de oogen van de leeraren aan de oude Talmud-school vond de nieuwe profeet volstrekt geen genade, vooral niet nadat zijn leerlingen verteld hadden, wat er in dien nacht aan het strand was voorgevallen. Hij werd gedaagd voor de vergadering der chakamim (rabbi's).

„Gij hebt het gewaagd den Onuitsprekelijken Naam uit te spreken!” riep Jozef Eskafa, zijn vroegere leermeester. „Uw ongewijde lippen hebben de letters ontheilgd die, in de dagen van Israëls grootheid, slechts de hooge priester mocht stamelen in het Allerheiligste, op den Grooten Verzoendag!”

„Dit is een geheim, dat God slechts aan mij geopenbaard heeft,” zeide Sabbatai.

Maar de rabbi's schudden het hoofd en verbanden hem en zijn discipelen uit de synagoge. Een vreemde glans verspreidde zich over Sabbatai's gelaat; hij ging naar de fontein om te bidden.

„Ik dank U, mijn Vader,” zeide hij, „dat Gij U aan mij hebt geopenbaard. Nu weet ik dat mijn boetedoeningen niet vergeefs zijn geweest.”

Het vonnis over hem en de zijnen uitgesproken deed echter de rust niet wederkeeren in de Joodse wijk van Smyrna, want de berichten die men daar uit West-Europa ontving, wakkerden de verdeeldheid slechts te meer aan.

Zoo had zich in Engeland een secte van Christenen gevormd die geheel op Oud-Testamentisch standpunt stonden en de Mozaïsche wet als grondwet van den staat aangenomen wilden zien; in alle Christelijke landen geloofde men dat de komst van het Messiasrijk aanstaande was. Volgens sommigen zou hij in het jaar 1666 voor den Grooten Heer (den Sultan) verschijnen, hem zijn kroon ontnemen, alleen door de tooverkracht der muziek, en hem als zijn gevangene, met ketenen beladen, wegleiden. Dan zou hij weer verdwijnen,

voor den tijd van negen maanden, gedurende welken tijd de Joden aan de hevigste vervolgingen ten prooi zouden zijn, en daarna terugkeeren, gezeten op een Hemelschen Leeuw. Zijn toom zou bestaan uit zevenkoppige slangen en hij zou de verloren Tien Stammen terugbrengen van de overzijde van de rivier Sambation.¹⁾ Dan zou ieder hem erkennen als Salomo, Koning van het Heelal, en de heilige Tempel zou, geheel gereed, uit den hemel neerdalen, opdat de Joden er tot in eeuwigheid hun offers in zouden brengen.

Deze schitterende verwachtingen vonden echter weinig weerklank bij de hoofden der Smyrnasche Joden: noch de nuchtere, practische sefardim (Portugeesche Joden) die zich met handenarbeid of met handel bezig hielden, noch de Schnorrers (bedelaars) die van de liefdadigheid van anderen

¹⁾ De Talmud bevat de overlevering aangaande een wonderrijvler, die de zes eerste dagen der week stroomt en den zevenden stilstaat, en daarom Sambation of Sabbatsrivier heet; waarschijnlijk heeft een zekere intermitterende rivier nabij Tripoli in Syrië tot het ontstaan van die sage aanleiding gegeven. De „verloren Tien Stammen” zijn de bewoners van het Noordelijk rijk van Israël, die in 722 door de Assyriërs werden weggevoerd en van wier verdere lotgevallen niets bekend is. De Talmud spreekt op het voetspoor van sommige kanonieke profeten herhaaldelijk de verwachting uit, dat zij in het aanstaand Messiasrijk een rol zullen vervullen.

(VERT.)

leefden, waren ontvankelijk voor godsdienstigen geestdrift. Vandaar voortdurende twisten en een algemeene opgewondenheid, waaraan eindelijk de overheid een einde maakte door Sabbatai uit de stad te verbannen. Toen zijn vonnis hem werd medegedeeld, zeide hij niets dan: „Voorwaar, Israël is in ballingschap.” Hij nam afscheid van zijn broeders en van zijn vader, nu een grijsaard, gekweld door jicht en andere gebreken des ouderdoms.

„Gij hebt mij groote rijkdommen aangebracht,” snikte Mordechai, „en het zou mij minder zwaar vallen al mijn schatten te verliezen, dan u. Zie, ik sta op den rand van het graf, en mijn zoon zal er niet zijn om mijn oogen te sluiten, en zal niet weten wanneer hij het kaddiesj (gebed voor overleden bloedverwanten) moet opzenden voor mijn ziel!”

„Ween niet, mijn vader,” zeide Sabbatai. „De zielen gaan weg van hier, maar zij zullen terugkeeren!”

V.

Hij zwierf rond door het geheele Turksche rijk, en overal vond hij zoowel vurige vereerders als

heftige tegenstanders. Hij bezocht Constantinopel, Athene, Thessalonica en Cairo.

Voor geen volk was het reizen in die dagen zoo gemakkelijk als voor de Joden. Overal vonden zij volksgenooten, die hen gastvrij onthaalden, en met wie zij zich altijd in het Hebreeuwsch konden onderhouden. Een rondreizend geleerde vooral kon zeker zijn, overal waar hij kwam, in bloemrijke taal te worden welkom geheeten als een kroon, den gastheer toegezonden tot sieraad voor zijn hoofd. Hij werd rijkelijk onthaald en bij zijn vertrek met geschenken overladen; er werd voor gezorgd, dat hij zich voor de verdere reis bij een karavaan kon aansluiten, zijn reiskosten werden voor hem betaald, ja zelfs zijn losprijs, indien hij het ongeluk had in de handen te vallen van roovers.

Te Constantinopel vond de balling een zeer gemengd onthaal; onder de bewoners van Haskeui, de Joodsche wijk, meestal kleinhandelaars, vond hij zoowel vrienden als vijanden. Constantinopel was toen ter tijd een nest van vrijbuiters en gelukzoekers. Abraham Jachini, een beroemd prediker en een van de eerste volgelingen die Sabbatai er vond, ontving in een droom het bevel

van God om een zeker graf in het „huis der levenden” ¹⁾ te laten openen. Hij vroeg en verkreeg van de eerst zeer ongeloovige rabbi's het verlof om daar te mogen graven. Het was een zeer zwaar werk, want de grond was steenachtig maar eindelijk stuitte hij op een aarden pot, waarin hij een perkament vond met deze woorden beschreven: „Ik, Abraham, ben veertig jaren lang in een spelonk opgesloten geweest, en ik heb gevraagd, waarom de tijd der wonderen nog niet was aangebroken. Toen antwoordde mij een stem: Een zoon zal worden geboren in het jaar 5386 na de schepping, en zijn naam zal zijn Sabbatai. Hij zal den grooten Draak verslaan, hij is de ware Messias, en hij zal krijg voeren zonder wapenen.”

Het was voorwaar wel zonder wapenen dat Sabbatai krijg voerde, bijna zelfs zonder woorden. De ongeloovigen werden door het perkament niet overtuigd, maar hij scheen er even weinig acht op te slaan als zij. Met niemand sprak hij over zijn Messiaswaardigheid. In de schemering zag

¹⁾ Een veel gebruikte Joodsche benaming voor begraafplaats.

(VERT.)

men vaak zijn lange majestueuze gestalte, met den langen zwarten baard, geknield liggen aan de graven der vromen, waar hij hartstochtelijk tot God bad. Als hij niet vastte, dan gebruikte hij toch nooit iets anders dan het eenvoudigste voedsel. Hij geeselde zichzelf dagelijks. Kleine kinderen voelden zich tot hem aangetrokken; hij deelde lekkernijen onder hen uit en zag hen aan met een glimlach vol liefde op het gelaat. Als hij langs de straat ging, langzaam en in gepeinzen verzonken, te midden van het drukke gewoel van sjuowers, ezels, derwisjen, sjeiks, schriftgeleerden, fruithandelaars, gesluierde vrouwen en bedelaars, dan trok hij ieders aandacht, als iemand die tot een geheel andere wereld behoorde dan dat bontgekleurde gewemel, en het was niet alleen de donkere kleur van zijn gewaad dat dien indruk gaf. Turksche vrouwen staarden hem aan door hun dichte sluiers heen; kooplieden, die met de gekruiste beenen onder zich bij hun uitstalling op den grond zaten en hun pijp rookten, keken op als hij door de groote Bazaar rondwandelde. Eens kwam hij op de slavenmarkt en zag daar schoone vrouwen uit Georgië en uit Circassië, die zich op last van de koopers moesten

ontkleeden, en een gloeiende verontwaardiging maakte zich van hem meester over de verdorvenheid der groote stad, met zijn schitterend uitgedoste pacha's en zijn walgelijke bedelaars, zijn ontelbare moskeeën en even talrijke huizen van ontucht, zijn wreede rechters en dansende derwisjen. En toen hij eens een Muzelman die zijn ezel uitschold dit dier „Jood!” hoorde noemen, toen brandde zijn hart in hem van rechtmatigen toorn. Ja voorwaar, alleen Israël had de gerechtigheid lief; het ééne, kleine volk, dat de wereld zou redden en Gods koninkrijk op aarde brengen. Maar, helaas! Israël zelf was nog vol van zonde, verstokt van harte en ongeloovig!

„Wee u, wee u!” riep hij den zijnen toe, toen hij weer in de Joodsche wijk was teruggekeerd. „Uw zonden zullen aan u bezocht worden! Want weet: God schiep de wereld, niet uit dwang, maar uit liefde, en opdat Hij door den mensch als zijn Schepper en Heer erkend zou worden. Maar gij vergeldt Zijn liefde niet met wederliefde. Wee u, wee u! Vuur zal nederdalen op Constantinopel, en uw woningen en bezittingen verteren!”

Bij deze woorden zwol zijn borst op en snikte hij van aandoening; het scheen, als verliet zijn

ziel het lichaam en als zweefde zij over die bonte menigte om haar te beschermen. Dien geheelen nacht hoorden zijn leerlingen hem bidden, hartstochtelijk weenend en nu en dan met zijn schoone stem eenige psalmen zingend, terwijl hij rusteloos het vertrek op en neer ging.

VI.

Te Constantinopel zijnde, ontving hij door een bode een brief uit Damascus van zijn voornaamsten volgeling, Nathan van Gaza.

Nathan was een jong dweper, de zoon van een beambte die belast was met het ontvangen en verzenden van de giften van rijke Joden uit het buitenland voor de arme broeders in Jeruzalem, en pas gehuwd met de schoone, maar éénoogige dochter van een rijk Jood, uit Portugal uitgeweken, die eerst in Damascus had gewoond en nu te Gaza. Hij wijdde zich geheel aan de taak om de komst van den Messias aan te kondigen als zijn apostel en profeet, niemand anders, in één woord, dan Elia, die immers de voorlooper van den groo-

ten koning zijn zou. Ook ontbrak het niet aan wonderen waardoor de waarheid van zijn zending bewezen werd; hij behoefde slechts iemands naam te weten om dadelijk zijn levensgeschiedenis te kunnen verhalen, al zijn zonden en gebreken te kennen, hem den weg ter bekeering aan te wijzen en boete op te leggen. Kwaaddoeners ontweken den blik zijner oogen. Men geloofde in hem gereedelijker dan in Sabbatai; want stelde hij zich niet tevreden met een lageren rang, en zou een bedrieger zich niet terstond hebben meester gemaakt van de hoogste waardigheid?

De brief, gesteld in de bloemrijke taal der rabbijnen, luidde als volgt:

Den 22sten van Marheswan ¹⁾ van dit jaar.

Aan den Koning, onzen Koning, den Vorst onzer vorsten, die de verstrooiden van Israël verzamelt en ons uit de gevangenis verlost, den man, verheven tot de hoogste voortreffelijkheid, den Gezalfde van den God Jakobs, den waren Messias, den Leeuw des Hemels, Sabbatai Zevi, wiens eer verhoogd, en wiens heerschappij spoedig en voor

¹⁾ Overeenkomende ongeveer met onzen November.

(VERT.)

eeuwig gevestigd moge worden, amen. Na uwe handen gekust en uwe voeten van het stof te hebben ontdaan, zooals mijn plicht is tegenover den Koning der Koningen, wiens majesteit verhoogd en wiens rijk vermeerderd moge worden. Deze dient om aan de hooge heerlijkheid van de stad die door uwe heiligheid wordt bestraald bekend te maken, dat het Woord en de Wet des Konings onze aangezichten verlicht heeft; die dag is geweest een plechtige dag voor Israël, en een dag des lichts voor onze heerschers; want wij zijn terstond begonnen uw geboden te volbrengen, zooals onze plicht is. En ofschoon wij vernomen hebben van veel vreemde dingen, toch zijn wij vol moed, en ons hart is als het hart van een leeuw, en wij mogen uw daden niet onderzoeken, noch er over twisten, want wonderlijk zijn uwe werken, en niet te doorgronden. En wij staan allen vast in onze trouw aan u, allen zonder onderscheid, en wij zijn bereid onze zielen op te offeren voor de heiligheid uws naams. Wij zijn gekomen tot Damascus, en wij zijn voornemens spoedig onze reis voort te zetten naar Skanderoon, gelijk gij ons bevolen hebt, opdat wij mogen opklimmen en het aangezicht Gods zien in heer-

lijkheid. En wij, de knechten uwer knechten, wij zullen het stof van uwe voeten wasschen en wij smeeken u, den verhevene, den uitverkorene, den roemrijke, dat het u moge behagen van uit uwe woning voor ons te zorgen, en ons te helpen met de kracht uwer rechterhand, om den weg die voor ons ligt te verkorten en te effenen. En wij slaan onze oogen op tot Jah, Jah, ¹⁾ die ons haastiglijk zal bijstaan en steunen, opdat de hand der onrechtvaardigen ons geen schade doe, naar Wien ons hart dorst en brandt, totdat het in ons ver-teerd wordt, en die ons hielen van ijzer zal geven om ons waardig te maken te staan in de schaduw van uw ezel. Dit zijn de woorden van den knecht uwer knechten, die zich voor u neerwerpt opdat hij moge vertreden worden onder uwe voetzolen.

NATHAN BENJAMIN.

¹⁾ In dezen verkorten vorm komt de naam van God eenige malen in het O. T. voor. (VERT.)

VII.

Zijn meeste aanhangers echter vond Sabbatai te Thessalonica, nu bekend onder den naam Saloniki. Want Thessalonica was de hoofdzetel van het Kabbalisme, en ofschoon het een Turksche vesting was, en de sultan er vier'forten had laten bouwen, met twaalf kleine kanonnen gewapend om haar tegen de zeeroovers te beschermen, toch vormden de Joden de meerderheid van de bevolking: hun dertig synagogen stelden de moskeeën hunner meesters en de kerken der Grieksche Christenen geheel in de schaduw, en het loon dat zij ontvingen voor het leveren van de kleeding der Janitsjaren, bedroeg veel meer dan het hoofdgeld dat zij jaarlijks aan den sultan moesten opbrengen. Men vond er vluchtelingen uit allerlei vreemde landen, vooral Spanje, Portugal en Italië, en ook veel jongelieden uit verafgelegen streken van het Turksche rijk, die er de twee beroemde scholen kwamen bezoeken, welke tezamen meer dan tienduizend leerlingen telden. In deze omgeving, vol warm godsdienstig leven, vond Sabbatai eenige vergoeding voor de koelheid waarmee

men hem in Constantinopel had ontvangen. Het waren niet alleen mannen die zich hier bij hem aansloten, maar ook vrouwen en meisjes, bezield met echt Oosterschen dwependen ijver. Als zij aan zijn voeten zaten, dan sloegen zij hun sluiers op en legden hun izars ¹⁾ af, en zagen hem aan met blikken, vol van een hartstocht dien zij zelfs niet trachtten te verbergen. Maar Sabbatai's oogen waren alleen gericht naar binnen en naar boven; hij zag niets van wat om hem heen voorviel. Op zekeren dag richtte hij een feestmaal aan en noodigde al zijn vrienden uit om de voltrekking van zijn huwelijk bij te wonen in de voornaamste synagoge. Zij kwamen allen in grooten optocht met muziek en brandende fakkels, dansend en zingend, inwendig brandend van nieuwsgierigheid wie wel de bruid zou wezen. Vooral door het dichte traliewerk vóór de vrouwengalerij gluurden honderden oogen met gespannen aandacht naar beneden. Eindelijk was het groote oogenblik daar; Sabbatai, in feestgewaad gehuld, nam plaats onder den troonhemel, maar geen zichtbare bruid stond naast hem. Mozes Pinhero

¹⁾ Groote wijde mantels die op straat gedragen werden. (VERT.)

ging naar de ark en nam daaruit, vol eerbied, een wetsrol, versierd met purperen en gouden borduursel, een gouden ketting, een borstplaat en rinkelende belletjes, juist zooals een bruid bij de huwelijksvoltrekking getooid was, en bracht die onder den troonhemel. Sabbatai stak daarop een gouden ring aan de zilveren punt van de rol en zeide op plechtigen toon:

„Ik verloof u met mij, volgens de wet van Mozes en van Israël!”

Een gemompel van verbazing ging door de synagoge, vermengd met duidelijke teekenen van ergernis van de zijde der vromen. Maar zij die vertrouwd waren met de dichterlijke taal der Kabbala begrepen wel wat dit beteekende: het was de vereeniging van de Thora (de Wet), de dochter des Hemels, met den Messias, den zoon des Hemels, die nooit een aardsche levensgezellin zou nemen.

Maar een chakaam (rabbi) was hiermede volstrekt niet tevreden gesteld en verhief luide zijn stem tegen wat hij vreeselijke heiligschennis noemde.

„Neen, gij zijt het die heiligschennis pleegt,” antwoordde de bruidegom der Wet bedaard; „zeggen de profeten niet, dat de waarheid de echtgenooten

behoort te zijn van hen die haar liefhebben?"

Maar de tegenpartij behield de overhand en hij werd uit de stad verbannen.

Hij begaf zich naar Morea en bezocht daar zijns vaders bloedverwanten; overal zwierf hij rond gedurende vele lange jaren. Zoo werd hij van jongeling een man van bijna middelbaren leeftijd, vroegtijdig oud door vasten en boetedoeningen. Steeds was hij vervuld van droomen over tijden van bekeering en gerechtigheid; op zijn schoon gelaat lag een uitdrukking van diep nadenken en studie, en ook van geduld en stille onderworpenheid. De kring zijner leerlingen groeide langzaam aan, ofschoon velen er uit wegvielen, of door den dood, of doordat zij hun vertrouwen op hem verloren door het lange wachten. Samuel Primo van Jeruzalem werd zijn meest vertrouwde vriend en secretaris, en Abraham Rubio was ook een onafscheidelijk metgezel. Dit was een onbeschaamd man, een geboren bedelaar en niet ontbloot van geestigheid; hij gaf voor, onbepaald in den Messias te gelooven, en deed zich ondertusschen te goed aan de gaven die rijke bewonderaars zijn meester toezonden, maar door den strengen asceet ter zijde werden gelegd.

„Het is goed dat ik bij u zal zijn als gij den Leviathan voorsnijdt,” zeide hij eens, „anders zouden de heidensche prinsessen die u bedienen moeten er het grootste deel van krijgen.”

„In de dagen van het Koninkrijk zal er geen onthouding meer van ons geëischt worden,” hernam Sabbatai, „want er staat geschreven: en uw vastendagen zullen feestdagen worden.”

„En dan worden uw feestdagen mijn vastendagen,” antwoordde Rubio weder.

Sabbatai glimlachte; de bedelaar was de eenige man die hem soms kon doen lachen. Wederom kwam er een glimlach op zijn gelaat, ditmaal echter somber en bitter, toen hij vernam dat de brand dien hij voorspeld had werkelijk in Constantinoepel was uitgebroken en vooral in de Joodsche wijk groote verwoestingen had aangericht.

„Het vuur zal hun harten reinigen,” zeide hij.

VIII.

Nathan de profeet verzuimde niet, overal deze vervulde voorzegging van zijn meester bekend te

maken, en een siddering voer den Joden in de verstrooiing door de leden. Het bericht er van bereikte ook de gastvrije woning van Jozef Chelibi, den saraf-basji (muntmeester) van Cairo, die elken dag een vijftigtal Joodsche geleerden aan zijn tafel onthaalde. Hij was zelf een dweper en een profeet, en droeg een haren boetkleed onder den purperen staatsiemantel waarin hij zich in het openbaar vertoonde.

„Deze man, dien God nu tot u zendt,” zoo schreef Nathan hem, „is de grootste onder de menschen; ik zal er niets meer van zeggen. Eer hem en dien hem dus; gij zult uw loon ontvangen nog gedurende zijn leven, en gij zult ongehoofelijke dingen zien gebeuren. Wat er ook geschiedt, wees niet verbaasd, het is alles nog een verborgenheid Gods. Als eenmaal de groote dag aanbreekt, dan zal ik alles opgeven en hem volgen. O, ware het mij vergund hem nu reeds te dienen!”

Chelibi was terstond bereid zich bij Sabbatai aan te sluiten; hij ging het schip tegemoet dat den meester naar Cairo bracht en geleidde hem in staatsie naar zijn paleis, maar Sabbatai weigerde daar zijn intrek te nemen.

„Mijn tijd is nog niet gekomen,” zeide hij, en

hij koos zich tot verblijfplaats de woning van een nederig handelaar in heilige boeken, die een stalletje had in de straat waarin de groote synagoge stond, temidden van de tafeltjes en tentjes der geldwisselaars. Zijn volgers zochten ook ieder een onderkomen in de hooge, vreemd gebouwde huizen van het Jodenkwartier, en liepen daar rond door de kromme straten en stegen, door het gewoel heen van fantastisch gekleede koopers en verkoopers en zwaar beladen ezels, als profeten van een betere toekomst. Tegen den middag begaven zij zich allen naar het huis van den saraf-basji.

„Hebt gij een rustige zeereis gehad?” vroeg de gastheer op den eersten dag, „de Barbarijsche zeeroovers doen den laatsten tijd weer van zich spreken.”

Sabbatai zweeg, maar Samuel Primo, zijn secretaris, gaf antwoord op Chelibi's vraag.

„Zeer zeker,” zeide hij, „de meester wil er liever niet over spreken, maar vraag er den kapitein maar eens naar! Bij Rhodes dachten wij dat het met ons gedaan was.”

„Ja,” viel Abraham Rubio in, „wij werden den ganschen nacht achtervolgd door twee roofsche-

pen, een rechts en een links van ons, juist als waren het bedelaars."

"En de kapitein," vervolgde Izaäk Silvera, „die zag dat het onmogelijk was hun te ontkomen, sprak er reeds van, zich met het scheepsvolk in de booten te begeven, en ons, passagiers, aan ons lot over te laten."

„Maar deed hij het niet?" vroeg een der andere gasten in ademlooze spanning.

„Helaas neen!" zuchtte Abraham Rubio, met een komische uitdrukking van wanhoop op het gelaat. „Had hij het maar gedaan! Dan ware het geheele schip ons eigendom geweest, en de meester zou ons toch hebben gered."

„Maar rechtvaardigheid mag toch niet onbe loond blijven," hernam Samuel Primo. „De kapitein wilde den meester met zich mee in de boot nemen...."

„De meester zat te lezen," riep nu Salomo Lag-nada, „toen de kapitein hem toeriep: De zeeroovers komen! Waar zijn zij? vroeg de meester, en de kapitein wees hem de beide schepen. Toen strekte de meester de beide handen uit en sloeg de oogen ten hemel, en op hetzelfde oogenblik wendden de roovers het roer, en zeilden weg."

Intusschen zat Sabbatai zwijgend zijn karig maal te nuttigen.

Zoodra echter dit wonder bekend werd, kwamen vele zieken en kreupelen tot hem, en ofschoon betuigende dat hij onmachtig was hen te helpen, legde hij hun toch de handen op, en verscheidene hunner verklaarden zich genezen. Ook raakte hij de oogleden der blinden aan, en zij zeiden, dat zijn vingertoppen waren als zachte zalf. Bij dit alles bleef hij even nederig en stil: hij maakte voor zichzelf geen aanspraak op eenige eerbetooning en bewandelde het pad der vroomheid in ootmoed en eenvoud.

Maar hij kon niet langer in Egypte blijven. Het groote, veelbesproken jaar 1666 naderde, en dus omgordde hij zich de lendenen en sloot zich aan bij een karavaan die over Damascus naar Jeruzalem ging, zonder zich te bekommeren om de geruchten die liepen van Arabische roovers die de woestijn onveilig maakten; ja, hij droeg zelfs onbeschroomd zijn gebedsriemen op het voorhoofd, waardoor hij voor ieder kenbaar was als een Jood, dus een rijk man.

IX.

Met welk een verrukking wierp hij zich ter aarde om den grond te kussen, toen hij voor het eerst de heilige stad binnentrad! Hij stortte heete tranen, half van vreugde, half ook van droefheid over de voorbijgegane heerlijkheid van Sion, nu overgeleverd in de handen der Muzelmannen die de poorten bewaakten; en hoe schoon het ook leek bij den eersten aanblik uit de verte, toen al de koepels, torens en vestingwerken in het gouden zonnelicht schitterden, die indruk verdween geheel, als men de armoede en de ellende zag die heerschten in de nauwe straten en stegen.

Nathan de profeet had den Joden de komst van hun koning aangekondigd, zoodat hij door de geloovigen met groote eerbewijzen ontvangen werd; zij noemden zelfs den naam van Sabbatai Zevi in plaats van dien van sultan Mohammed in het sabbatsgebed voor den regeerenden vorst, en het geklaag en geweën van de Zonen der Wet aan de muren van Jeruzalem was minder wanhopig dan anders, want hun hart klopte van blijde verwachting.

Arm en ellendig als zij waren, blootgesteld aan de schaamteloze afpersingen der Turksche ambtenaren, en nu bovendien verstoken van de jaarlijksche giften hunner vrome Poolsche geloofsgenooten, die zelf meedoogenloos door de opgestane Kozakken werden uitgeplunderd en vermoord, hoopten zij vuriger dan ooit op de komst van den Messias: had niet een zekere Baruch Gad hun uit Perzië bericht, dat de zonen Israëls aan de overzijde der Sabbatsrivier dagelijks wonderen en teekenen zagen gebeuren, die hun zijn spoedige komst aankondigden? Op zijn woord zouden zich de Tien Stammen hereenigen en naar Jeruzalem optrekken; op den klank der hemelsche bazuinen zouden de verstrooiden van Israël samenkomen uit alle oorden der wereld. Maar Sabbatai wees alle huldebetoon af, en sprak geen woord over de aanstaande bevrijding.

En eerst scheen het alsof zijn komst, in plaats van redding, verderf zou aanbrengen: een der pacha's, een geldgierig man, vond in hetgeen in de synagoge gebeurd was bij het gebed, aanleiding om de Joden wegens majesteitsschennis te veroordeelen tot een ontzaglijk hooge boete.

Diepe verslagenheid maakte zich meester van

de ongelukkigen; het was hun onmogelijk zulk een som bijeen te brengen. Maar de hoop herleefde weer in hun harten, als hun oog viel op de zonderlinge, sombere gestalte die zich, zwijgend en nederig, onder hen bewoog.

„Geld?” zeide hij. „Hoe zou ik u dat kunnen verschaffen?”

„Maar gij zijt de Messias!”

„Ik de Messias?” En hij zag hen angstig vragend aan.

„Vergeef ons; wij weten dat uwe ure nog niet is gekomen. Maar gij kunt ons redden door aardse middelen.”

„Hoe dat?”

„Wij bidden u, ga voor ons naar den sarafbasji van Cairo; hij is onze vriend, en hij alleen kan ons helpen met zijn schatten.”

„Al wat een mensch gegeven is te doen zal ik doen,” hernam Sabbatai.

„Moge de hemel uw kracht vermeerderen!” klonk het dankbaar van alle kanten, en grijsaards bogen zich voor hem neer om den zoom van zijn kleed te kussen.

Dus reisde Sabbatai weer met een karavaan door de woestijn terug naar Cairo; er werd ver-

teld dat een vuurkolom hem voorging, om hem den weg te wijzen, en dat hij, wanneer hij bij nacht reisde, begeleid werd door duizend gewapende mannen die bij het aanbreken van den dag weer verdwenen. In elke stad waar hij door trok kwamen de Joodsche inwoners hem begroeten; te Hebron werd het huis waar hij verblijf hield den ganschen nacht door hen bewaakt. Sabbatai stond voor zijn venster en zag op naar de sterren, en keek dan weer neer op al die menschen, die zooveel van hem verwachtten.

„O, als ik dit wonder eens niet kon volbrengen, als Chelibi eens weigerde zooveel van het zijne af te staan! Maar dezen gelooven allen in mij! Neen, het kan niet zijn; Jeruzalem zal gered worden, en ik ben de Messias!”

Te Cairo aangekomen, werd hij door den vromen muntmeester met vreugde ontvangen, en zijn verzoek werd toegestaan nog eer hij uitgesproken had.

Dien nacht zwierf Sabbatai alleen in het maanlicht rond, ver van den Nijl, in de richting van de Groote Pyramide, al verder en verder tot in de onmetelijke woestijn. Hij zag niets om zich heen, hij zag alleen zijn eigen vizioenen.

„Ja, ik ben de Messias,” riep hij eindelijk uit in de ontzagwekkende nachtelijke eenzaamheid, „ik ben God!”

Een oneffenheid van den bodem deed hem struikelen, en eerst nu werd hij de Grootē Sfinx gewaar, die zich vlak voor hem verhief. Het reusachtige granieten gelaat, met zijn uitdrukking van ondoorgrondelijke geheimzinnigheid vervulde hem met diep ontzag; lang staarde hij het aan, en zijn stem daalde tot een eerbiedig fluisteren.

„Spreek!” zeide hij. „Gij, Aboe-el-hol, Vader der schrik, gij, die hier reeds in de eenzaamheid peinsdet toen Mozes-ben-Amram mijn volk uitleidde uit het diensthuis, ben ik het niet, die hen zal bijeenbrengen uit de verstrooiing, op den dag dat God Eén zal zijn, en Zijn Naam één?”

Maar de Sfinx zweeg. De witte zandzæ strekte zijn geruischlooze golvingen uit in de onmetelijke ruimte; de Groote Pyramide wierp een zwarte schaduw over de dorre zandvlakte.

„Ja,” riep hij hartstochtelijk, „mijn Vader heeft mij niet bedrogen, in mij vloeit de stroom der genade, die de wereld zal doen herboren worden en het vuur op Gods altaren opnieuw ontsteken! Heeft Hij het mij niet geopenbaard, nog vóór

dezen dag van Jeruzalems bevrijding, door den dag mijner geboorte, door het oude perkament, door het huldebetoon van Nathan, door het geloof mijner broederen, door de geruchten verspreid onder alle volkeren, door mijn lijden, dat ik mijzelf heb opgelegd, door al mijn jarenlange vermoeiende zwerftochten over de geheele aarde, en door mijn eenzaamheid! O, mijn God, ik ben zoo eenzaam, zoo alleen!"

De Sfinx peinsde zwijgend voort onder het geheimzinnig licht der sterren. Het geluid van Sabatai's stem stierf weg, als het gehuil van den stormwind.

„Ja, ik zal Israël, de geheele wereld, redden. Door mijn heiligheid zal de aarde een tempel Gods worden. Zonde, en droefheid, en pijn zullen verdwijnen. Vrede zal heerschen onder elken vijgeboom, en zwaarden zullen worden omgesmeed tot sikkels, en vreugde en eendracht zullen over de geheele aarde heerschen, zooals mijn Vader het aan Israël heeft verkondigd, bij monde van den profeet Hozea: Ja, ik zal haar lokken, en haar leiden naar de woestijn, en vertroostend tot haar spreken. En van dien tijd af aan zal ik haar wijngaarden geven, en het dal van Achor als een

deur der hope, en daar zal zij zingen, als in de dagen harer jeugd, en als in de dagen toen zij kwam uit het land van Egypte. En ik zal zeggen tot hen die niet mijn volk waren: Gij zijt Mijn volk! En zij zullen zeggen: Gij zijt mijn God."

De Sfinx zweeg, en in dat zwijgen weerklonk de stem der voorbijgegane geslachten, talrijk als de zandkorrels aan den oever der zee, die hadden gezwoeegd, gewerkt en gedroomd en door andere waren vervangen.

Nadat Sabbatai gesproken had zag hij de Sfinx aan en zijn gelaat werd even ondoorgrondelijk van uitdrukking als dat van het reusachtige beeld.

„Wij zijn beiden sterk door onze eenzaamheid, gij en ik," fluisterde hij ten laatste.

Wederom zweeg de Sfinx.

HIER EINDIGT DE EERSTE BOEKROL.

TWEEDE BOEKROL.

X.

Op een vroegen zomermorgen liepen twee Jood-
sche vrouwen voorbij het kerkhof van een kleine
stad in Polen, en zagen daar iets als een witte
geestverschijning tusschen de graven ronddwalen.
Zij uitten een gil van schrik, de gestalte keerde
zich naar hen toe, en nu zagen zij dat het een
beeldschoon meisje was in wit nachtgewaad, en
dat haar gelaat onmiskkenbaar menschelijk was
van kleur, ofschoon de uitdrukking iets wezen-
loos had.

„O, ik zie het, gij zijt dochters van Israël,” riep
de vreemde verschijning, „helpt mij, ik ben ont-
snapt uit het klooster!”

„Wie zijt gij?” vroegen zij, naderbij komend.

„De bruid van den Messias!” antwoordde zij

met een stralend gelaat. De beide vrouwen stonden als aan den grond vastgenageld; een rilling van ontzag voer hen door de leden.

„Komt hier, en ziet!” riep zij, en zij liet hun indrukseis van nagels op haar arm zien; „dezen nacht heeft de geest mijns vaders mij uit het klooster gesleept!”

Bij het hooren van deze woorden waren de vrouwen bijna weggevlucht, maar medelijden met het arme schepsel hield hen terug. „Ongelukkig kind, zij is krankzinnig,” fluisterden zij elkan- der toe, en zij wierpen haar een mantel om de schouders.

„Wilt gij mij nu een schuilplaats geven?” smeeke zij, zich aan hen vastklemmend met een kinderlijk vertrouwen, dat haar werkelijk onwe- derstaanbaar maakte. Zij trachtten haar tot be- daren te brengen en leidden haar huiswaarts langs weinig bezochte zijwegen.

„Hebt gij geen ouders meer of vrienden?” vroegen zij.

„Neen, zij zijn allen dood, of weggevlucht mis- schien, ik weet het niet! O, dat moorden en mar- telen!” en zij sidderde over haar gansche lichaam. „Gedoopt worden of vermoord, dat was de eenige

keus, en zij waren zoo talrijk. Ik zie het nog voor mij, hoe een Kozak mijn moeder bij den nek vastgreep met een gloeiende tang. „Hier heb ik een rood lintje voor u, lief kind!” riep hij nog met een boosaardigen lach. De Grieksche Christenen in de stad leverden ons aan de Kozakken over; zij kwamen voor de stad als Polen verkleed, wij lieten ze binnen, en in een oogwenk stroomde het bloed door de straten. Wat een gegil en gekerm klonk er overal! O, vader, vader!”

Zij troostten haar zoo goed zij konden; zij ook herinnerden zich nog met schrik die vreeselijke dagen, toen de Kozakken onder hun hoofdman Chmielnicki, omstreeks 1640, in opstand kwamen tegen de Polen, en tegelijkertijd bloedige wraak namen op de Joden, die zich het geheele land door als belastinggaarders en woekeraars gehaat hadden gemaakt door hun schandelijke afpersingen. Alle landen van Europa werden toen overstroomd door Poolsche Joden; al die ongelukkige vluchtelingen en de honderdduizenden lijken, die de slagvelden van Polen dekten, waren wel een akelig welsprekend antwoord op de sluwe spitsvondigheden die de Joden leerden door het bestudeeren van de casuïstische betoogen uit den Talmud!

„Zij haatten mijn vader,” vertelde het vreemde schoone kind later, toen zij kalmer was geworden; „hij was pachter der belastingen, en de Kozakken moesten hem een paar kronen betalen, elken keer dat zij een doop of een huwelijk wilden doen voltrekken. Om zeker te zijn dat hem niets daarvan ontging, had hij den sleutel van de kerk in bewaring genomen, zoodat er zonder zijn toestemming niets kon gebeuren. Zij boden aan, hem kosteloos te doopen, maar hij bleef trouw aan zijn geloof, en toen werd hij vastgenageld aan een paal en gegeeseld, o God! God! Ik was toen een klein meisje en ik liep schreiend weg; zoo vonden mij de goede zusters uit het klooster, en zij namen mij op. Zij waren heel vriendelijk, en vertelden mij van Christus; maar ik wilde er niets van gelooven, neen, ik kon het niet. Ik kon den dienst in de synagoge maar niet vergeten, en in mijn droomen zag ik telkens mijn vader voor mij, met bloed bevestigd, maar omstraald door hemelsch licht. „Blijf trouw aan onzen godsdienst en aan ons volk,” zeide hij dan; „een heerlijk lot wacht u. Want zie, onze langdurige verdrukking zal spoedig eindigen; het Koninkrijk van den Messias is nabij, en gij zult de

bruid van den Messias zijn." Die woorden vervulden mijn hart van blijde hoop en groote zaligheid, en ik verlangde er naar, uit mijn gevangenis te ontsnappen en weer te leven in de heerlijke zonnige wereld daarbuiten. Ik in een klooster!" en haar heftige weerzin tegen die gedachte wierp een bos op haar bleeke wangen; „neen, ik ben de bruid van den Messias, en ik zal blijdschap hergeven aan de geheele aarde, en de tranen afwisschen van alle aangezichten! Van nacht verscheen mijn vader mij weer, en zeide: „Blijf trouw aan onzen godsdienst!" En ik zeide: „Indien gij werkelijk mijn vader waart, dan zoudt gij mij niet langer vermanen, want dan zoudt gij weten dat ik eerder zal sterven dan afstand doen van mijn geloof. Gij zoudt mij verlossen uit dezen gehaten kerker, en mij brengen bij mijn Bruidegom!" Toen sprak hij: „Strek uw hand uit!" en toen ik wakker werd stond ik bij zijn graf, en gij kwaamt op mij af. O, breng mij terstond naar het vrouwenbad, ik bid u, opdat ik al die jarenlange verontreiniging van mij afwasschen kan!"

Zij voldeden aan haar wensch, en bewonderden steeds meer haar onvergelykelijke schoonheid.

„Waar is de Messias?" vroeg zij.

„Hij is nog niet verschenen,” was het antwoord; Sabbatai's optreden was toen nog niet bekend buiten den kring zijner eigenlijke leerlingen.

„Dan ga ik hem zoeken en ik zal hem vinden,” hernam zij, en zij reisde weg; eerst naar Amsterdam, toen de hoofdzetel van het Jodendom, van daar naar Frankfort a. d. Main, en toen, steeds zoekend, zuidwaarts naar Livorno.

Vurig en hartstochtelijk van aard als zij was, bovendien pas ontkomen aan den onnatuurlijken dwang van het kloosterleven, gaf zij zich daar, in het zonnige schoone Italië, over aan de liefde van de velen die haar beminden. Maar huwen wilde zij niet. „Ik zal eens de bruid van den Messias zijn,” zeide zij, en in haar schoone sprekende oogen lag steeds een uitdrukking van on-
vervuld verlangen.

XI.

In den loop der jaren verspreidde zich het gerucht van het haar te beurt gevallen vizioen, en haar reis, door geheel Europa, en het bereikte

Sabbatai Zevi te Cairo, op den morgen nadat hij in de nachtelijke eenzaamheid had gesproken tot de Sfinx. En zijn hart klopte onstuimig in hem bij het hooren van die tijding. De vrouwen die hij dagelijks om zich zag lieten hem geheel onbewogen, maar deze, die verre van hem was en gehuld in een glans van mystiek en geheimzinnigheid, ontroerde hem tot in het diepst van zijn wezen.

„Laat haar hierheen komen,” zeide hij, en zijn leerlingen merkte een buitengewone onrust in hem op gedurende de weken dat zijn afgezanten op reis waren.

„Denkt gij dat zij komen zal?” vroeg hij eens aan Abraham Rubio.

„Welke vrouw zou niet tot u willen komen?” zeide de bedelaar hierop; „wordt u niet alles aangeboden wat menschen geven kunnen? Maar gij weigert alles, en ik denk dat ik mij ook dit weer zal kunnen toeëigenen.”

Sabbatai glimlachte flauw.

„Welke betrekking kan er zijn tusschen een vrouw en mij?” mompelde hij. „Maar ik wil toch wel weten wat haar eigenlijk geopenbaard is.”

Eindelijk kwam zij. Hij verliet zijn schamele

woning in de Jodenwijk, en ontving haar alleen in een kamer van Jozef Chelibi's paleis. Het vertrek was met marmer bevloerd, de muren waren beschilderd en de zoldering versierd met arabesken, gevormd door dunne geverfde houten latjes. Middenin, in een bassin van wit en zwart marmer en rooden baksteen, wierp een fontein zijn verkoelende waterstralen omhoog. Vensters, gedeeltelijk van traliewerk, gedeeltelijk van gekleurd glas zagen uit op de binnenplaats van het paleis.

„Vrede zij u, o Messias!” zeide zij op meer vroolijken dan eerbiedigen toon. Een betooverende glimlach speelde om haar lippen en liet een rij schitterend witte tanden zien. Sabbatai's hart klopte onstuimig toen hij de heldin zijner droomen voor zich zag. Zij was gekleed in een nauwsluitend gewaad van doorzichtige Italiaansche zijde, als ware zij een schoon marmeren standbeeld. Armbanden sierden haar polsen, juweelen ringen schitterden aan haar lange blanke vingers, haar haar was bedekt met een netwerk van paarlen. Hartstocht sprak uit haar schoone oogen; haar huid, van de kleur van dof ivoor, gaf welriekende geuren van zich. Welk een verschil tusschen deze betooverende verschijning en

een gewoon Joodsch meisje dat ter bruiloft ging, zedig en rein, ernstig en met kaal geschoren hoofd, zooals het een priesteres van het ritueel van den huiselijken haard past! ¹⁾

„Vrede zij u, Melisselda!” zeide hij half onwillekeurig.

„Waarom noemt gij mij Melisselda?” riep zij.

„En waarom ben ik de Messias?” hernam hij.

„Ik heb u dikwijls in den droom gezien, hetzelfde gelaat, dezelfde gestalte, alles zoo verheven en schoon als bij uw waardigheid paste. Maar waarom toch noemt gij mij Melisselda?”

Hij zag haar glimlachend aan en neuriede:

„Uit haar bad rees zij op
Wit en rein als de sneeuw.
Melisselda.”

„Ja, zoo was het toen ik het klooster afgewaschen had. Maar ik heet Sara.”

„Neen, niet Sara, maar Sarai, mijn Vorstin,” ²⁾ stamelde hij met heesche stem. Dat nieuwe,

¹⁾ De Joodsche huisvrouw heeft twee godsdienstplichten in haar huis te verrichten: het wekelijks ontsteken van de sabbatslamp en het afzonderen van het stukje deeg dat bij de bereiding van het brood op het vuur wordt geworpen als offer aan de Godheid. (VERT.)

²⁾ Dit is de, trouwens niet juiste, verklaring die de Talmud geeft van dezen naam. (VERT.)

vreemde verlangen naar haar, naar de vereering en liefde eener vrouw, dat in hem had gewoeld en gewerkt sinds het oogenblik dat hij voor het eerst vernam dat zij hem zocht, overmeesterde hem nu geheel, en voerde hem als met adelaarsvleugels op naar een hemel van geluk. Zij was onrein geweest, maar die onreinheid vermeerderde slechts de mystische bekoring die zij op hem uitoefende. Menschelijke wetten bonden haar zoomin als hem; zij was vrij, door niets gebonden, zijns gelijke naar den geest, gereinigd door het smettelooze vuur dat in haar brandde. Zij kwam nader bij hem; het was alsof alles in hem brandde en kookte.

„Mijn vorst!” riep zij.

Hij deed een schrede terug. „Neen!” riep hij, „ik mag geen omgang hebben met een vrouw!”

„Met geen andere dan die voor u bestemd is. Gij hebt u zelf rein gehouden voor mij, evenals ik allen hartstocht die in mij was heb wakker geroepen voor u. Kom nu, gij zult mij rein maken, en ik zal u leeren mij te beminnen!”

Hij zag haar aan, nog aarzelend. Het geruisch van het frissche water der fontein klonk als zachte muziek door het vertrek.

„Ik u rein maken?” fluisterde hij.

„Ja zeker!” en zachtkens herhaalde zij de woorden:

„Wit en rein als de sneeuw,
Melisselda!”

„Melisselda!” fluisterde hij.

„Messias!” riep zij hartstochtelijk. „Kom, ik zal u het leven leeren genieten. Tezamen zullen wij de wereld regeeren. Wat, als gij haar verlost hebt, moet zij zich dan niet verheugen, zullen dan niet de morgensterren tezamen juichen? Mijn koning, mijn Sabbatai!”

Haar houding was vorstelijk, haar oogen schitterden als sterren, haar lippen waren die eener vrouw.

„Kus mij,” smeekte zij, „de dagen uwer beproeving zijn voorbij. Nu begint mijn taak, de taak om u vreugde te brengen; alzoo is het mij geopenbaard.”

„Is dat u werkelijk geopenbaard?” vroeg hij heesch.

„Zeker, herhaalde malen, in den droom. De bruid van den Messias, dat is het waarvoor ik bestemd ben. Kus mij nu!”

Zijn oogen schitterden; het was alsof hij om-

geven was door een verblindend wit licht, dat reinigde maar niet verteerde.

„Dus ben ik werkelijk de Messias,” dacht hij; hij bukte zich, en, voor het eerst in zijn leven, voelde hij de aanraking van vrouwenlippen.

XII.

Jozef Chelibi, de muntmeester, was zeer gelukkig toen hij hoorde dat onder zijn gastvrij dak het huwelijk van den Messias voltrokken zou worden. Er waren eenigen, die hoofdschuddend spraken over het verleden der bruid; tot dezen zeide Sabbatai dat het woord der profeten vervuld moest worden, en dat hij, evenals Hozea, een goddelijk bevel had ontvangen om een onkuische vrouw te huwen. En zijn leerlingen zagen in, dat het alles een groot geheimenis was, een zinnebeeld van wat de Heer had gesproken bij monde van den profeet Jeremia: „Ik zal u weder opbouwen, en gij zult weder opgebouwd worden, o maagd van Israël, gij zult u weder tooien met uw tambourijnen en gij zult weder medegaan en dansen met hen die feestvieren.” Dus begon-

nen de huwelijksfeesten, en het paleis was vervuld van gelach, en dans en vroolijkheid.

Met de komst van Melisselda brak het rijk aan van vreugde en blijdschap. Vele nieuwe volgelingen sloten zich bij Sabbatai aan; duizenden geraakten onder de betoovering van haar schoonheid en haar vorstelijke, bevallige en toch vriendelijke wijze van optreden. Een nieuwe, romantische geest bezielde het tot dusver in het opvolgen van rituëele voorschriften bevangen Israël. De mannen vonden geen behagen meer in hun vrouwen, en deze trachtten in blikken, in manieren, iets over te nemen van de bevalligheid en de onwederstaanbare hartstochtelijkheid die haar kenmerkten. En zoo keerde Sabbatai eindelijk terug om met het goed van zijn gastheer aan Jeruzalem redding te brengen, en met een aanzienlijk vermeerderden aanhang.

Jeruzalem was dronken van vreugde; de volgende profetie van Elia den Thisbiet, op aarde bekend als Nathan van Gaza, werd met ongeken de snelheid over alle landen der aarde verspreid:

„Aan de Overgeblevenen van Israël. Vrede zij u tot in eeuwigheid. Ziet, ik ga uit om het aan-

gezicht te zien van onzen Heer, wiens heerlijkheid verhoogd moge worden; want Hij is de Vorst van onzen Koning, wiens rijk Hij moge vergrooten in eeuwigheid. En nu maak ik u bekend, dat, ofschoon gij vreemde zaken hebt vernomen van onzen Heer, uw hart niet wanhopen of vreezen moet, maar gij veeleer uzelf versterken moet in het geloof, want al zijn daden zijn wonderlijk en geheimzinnig, en het verstand des menschen kan ze niet begrijpen, noch doordringen tot in hun diepte. In korten tijd zal alles u worden geopenbaard in al zijn reinheid; dan zult gij alles weten en kunnen overdenken, en de Schepper zelf zal u onderwijzen. Gezegend is hij die kan verwachten gered te zullen worden door den waren Messias, die spoedig zijn heerschappij zal vestigen over de gansche wereld!

NATHAN."

In de Heilige Stad was niemand die eenigen angst voedde, behalve eenige oude rabbi's, die vreesden dat diezelfde hooge boete ook een volgend jaar betaald zou moeten worden en daardoor Chelibi's rijkdom uitgeput raken. In alle andere plaatsen verdeelden de Joden zich in partijen die

elkander bevochten met teksten en het: „Daar staat geschreven” van de tegenpartij met hun eigen: „Daar staat geschreven” poogden te ontzenuwen. Dit vers bewees duidelijk dat de Messias verschenen was; uit dit andere bleek even onweersprekelijk dat nog niet alle teekenen vervuld waren; en had niet Salomo, de Wijze Koning, gezegd dat de dwaas alleen terstond alles geloofde, maar dat de wijze nadacht en overwoog alvorens te oordeelen? Steeds feller werd de strijd, en de verschijning van een komeet zette kracht bij aan de beweringen der geloovigen. Eenige bezetenen zagen in een vizioen Sabbatai Zevi in den hemel, met drie kronen op het hoofd: een als Messias, een als Koning en een als Overwinnaar der heidenen. De Jeruzalemsche rabbi's bleven weigerachtig om in hem te gelooven, en nu vernam Nathan een woord des Heeren dat verkondigde dat de waardigheid van Heilige Stad aan Jeruzalem ontnomen was en overgegaan op Gaza. Vóór alles wenschte Sabbatai zich echter te vertoonen in Smyrna, en daarheen trok hij dus, voorafgegaan door zijn aanhangers die in alle steden welke hij moest doortrekken de harten voor hem ontvlamden. Vooral Rafaël, een bede-

laar, evenals Rubio uit Griekenland afkomstig, en Bloch, uit Duitschland geboortig, overigens een alledaagsch, zachtzinnig man, hadden telkens vlagen van vurige profetische inspiratie. Samuel Primo, de onvermoeide secretaris, zond naar alle oorden der wereld brieven en geheimzinnige manifesten. Maar Sabbatai maakte op geen enkele wijze zelf aanspraak op de Messiaswaardigheid; hij beval den zijnen zelfs er niet over te spreken voordat zijn ure gekomen zou zijn. Toch was zijn reis één lange zegetocht. Te Aleppo kwamen de Joden hem tegemoet met zang en dans. „De poorten der vreugde zijn geopend,” werd van daar naar Constantinopel geschreven. Te Smyrna werd de vroegere balling ingehaald met een aan waanzin grenzende algemeene opgewondenheid, en met de kreet: „Messjiach, Messias!” een hulde welke hij zelf niet aannam, maar waarop Melisselda antwoordde met haar meest betooverenden glimlach. Zijn oude vader viel hem om den hals.

„De zielen gaan weg van hier, maar zij komen terug!” zeide Sabbatai, hem kussend.

Hij werd voor den kadi (rechter) gebracht, en deze eischte van hem dat hij een wonder zou doen als teeken dat hij door God was gezonden.

„Gij wilt een wonder zien?” vroeg Sabbatai verachtelijk, „bijvoorbeeld een vuurzuil?”

Zijn aanhangers, die in grooten getale de ontvangzaal waren binnengedrongen, uitten een kreet en bedekten het gelaat met de handen.

„Ja, wij zien het, wij zien de vuurzuil!” riepen zij; die woorden werden opgevangen door de menigte die zich buiten het gebouw verzameld had, en een onbeschrijfelijke ontroering maakte zich van die allen meester. Velen haastten zich naar huis om de blijde tijding aan vrouw en kinderen mede te deelen en toen Sabbatai de ontvangzaal verliet, werd hij stormachtig toegejuicht.

Terwijl dus in de Joodsche gemeente te Smýrna alles in gisting was, en men zich door reinigen en gebeden voorbereidde voor den grooten dag dat Sabbatai zelf zou spreken en zijn waardigheid aanvaarden, verscheen daar een koerier, tengevolge van zijn overhaaste reis in de gloeiende zonnehitte bruin verbrand als een Moor, en voorzien van brieven uit de Heilige Stad. Het duurde lang eer hij kon worden toegelaten bij Sabbatai, die voor het laatst met zijn naaste vrienden vastte en bad, en gedurende dien tijd bracht de bode het volk op het toppunt van

nieuwsgierigheid door te vertellen hoe hij drie maanden achtereen te voet had gereisd in een ondragelijke hitte, ten einde den Messias te zien, zijn voeten te kussen en hem den brief te overhandigen van de heilige mannen te Jeruzalem, die zelf te arm waren om hem sneller te doen reizen. Toen eindelijk Sabbatai den brief las, straalde zijn gelaat van vreugde, maar nog zeide hij niets. Zijn aanhangers drongen er echter zoo bij hem op aan dat hij den inhoud ervan bekend zou maken, dat Sabbatai er eindelijk in toestemde hem te doen voorlezen van den Almemor (het spreekgestoelte) in de synagoge. Toen het nu bleek dat de brief betuigingen van hulde en onderworpenheid bevatte van de zijde der berouwvolle Jeruzalemmers, was de algemeene opgewondenheid zeer groot; velen stortten tranen van vreugde. Sabbatai wierp twintig gouden kronen op een schenkblad, als loon voor den bode, en noodigde een ieder uit, dit voorbeeld te volgen. Met schatten beladen keerde de gelukkige man huiswaarts.

Maar nog trad Sabbatai niet openlijk op.

Eindelijk echter kwam er een tijd dat hij zijn stilzwijgen verbreken moest. Het groote jaar 1666

was nabij; nog slechts enkele manen, en de Nieuwejaarsdag der Christenen zou daar zijn. Onder Melisselda's opzicht werd een wit satijnen feestgewaad voor den Messias vervaardigd. En op zekeren dag stelde hij zich in deze schitterende kleedij aan het hoofd van al zijn aanhangers, twee aan twee geschaard, en begaf zich met hen naar het Huis Gods.

XIII.

Daar stond Sabbatai, in het plechtige halfduister van de groote Synagoge, vóór de Ark waarin de heilige wetsrollen in een statige rij stonden opgesteld. Het gebouw was vol tot in de verste hoeken, de schrille tonen van den ramshorèn weerklonken als een triomfkreet door de straten. Zij waren allen daar gekomen in ademlooze spanning, vervuld van verwachtingen die men niet durfde uitspreken. Maar eensklaps was het hun als opende de hemel zich voor hen in al zijn onmetelijke, ongeziene pracht, want Sabbatai begon te spreken en verklaarde zich te zijn de ware Verlosser, de Gezalfde van Israël.

Een geschreeuw van bijkans waanzinnige vreugde, door snikken afgebroken, steeg op uit de verzamelde menigte.

„Lang leve onze Koning, onze Messias!” Velen vielen ter aarde, kusten den grond, weenden, schreeuwden en juichten van verrukking en dankbaarheid, anderen konden niets doen dan zich heen en weer wiegen, snikkend en sprakeloos van ontroering en zaligheid.

„Messjiach! Messjiach!”

„Uw koninkrijk is gekomen!”

„Gezegend zij de Messias!”

Op de vrouwengalerij hoorde men gillen en snikken; enkelen vielen in zwijm, anderen geraakten in profetische geestvervoering, zij kregen wilde stuiptrekkingen en uitten woeste kreten; de geest der profetie greep zelfs kleine kinderen aan, die dan wild met de armen zwaaiden en schreeuwden.

„Messjiach, Messjiach!”

Dus liep nu de ballingschap ten einde, die tijd vol smaad en verdrukking. Nu zouden zij zich niet meer door uiterlijke kenteekenen behoeven bloot te stellen aan de algemeene verachting; zij zouden niet langer worden uitgescholden, beroofd,

vermoord! O, groote God, zij zouden niet langer met gehuichelde nederigheid behoeven te buigen voor hun onderdrukkers, zich laten opsluiten in ghetto's, zich straffeloos laten martelen zonder eenige reden! De Heer zou hen weder in genade en liefde gedenken, gelijk door alle profeten was voorspeld, en hun zou gegeven worden de heerschappij over alle volkeren!

„Messjiach! Messjiach!”

De opgewonden menigte verspreidde zich door de straten, lachend, dansend, springend, weenend, onsamenhangende klanken uitend. Vijanden vroegen elkander vergiffenis voor vroegere beleedigen; men viel Sabbatai te voet; vrouwen spreidden kostbare tapijten voor hem uit, om op te loopen (met zijn gewone nederigheid vermeed hij echter zorgvuldig ze te betreden), en versierden hun vensters en balkons met schitterend gekleurde gordijnen en voorhangsels. Sommigen die zich schuldig gevoelden aan zonden welke hun het ingaan in het koninkrijk zouden beletten, vluchtten naar de haven en wierpen zich in het ijsskoude water; anderen dolven zich een graf in den vochtigen grond en begroeven zich daarin tot aan den hals, totdat zij geheel verstijfd wa-

ren en het bewustzijn verloren; weer anderen lieten zich gesmolten was op het naakte lichaam druppelen. Maar de meest gewone wijze van boetedoening was zichzelf den rug en de borst met doornen te steken en zich daarna negen en dertig geeselslagen toe te dienen. Velen ook vastten dagen achtereën en hielden kabbalistische nachtwaken onder het opzenden van gebeden.

En te midden van al die boetedoeningen, zag men uitingen van woeste uitgelaten feestvreugde, telkens wanneer Sabbatai met zijn talrijke volgelingen, en een waaier in de hand, zich op straat vertoonde, op weg tot het bijwonen van een of andere openbare plechtigheid, of naar de synagoge waar hij kabbalistische uitleggingen gaf van de woorden der Heilige Schrift. Dan volgde ieder een hem; de winkeliers uit de Joodsche bazaar zelfs sloten hun deuren en voegden zich bij de opgewonden menigte die met hem medeliep, zingend: „Des Heeren rechterhand is groot van kracht, Zijn rechterhand brengt overwinning aan!” vechtend en elkaar verdringend, om zijn waaier aan te raken, en alzoo het Koninkrijk te beërven. En over die talrijke oproerige schare, dronken van godsdienstige geestdrift, heerschte Melis-

selda als koningin door haar bekoorlijkheid, haar minzaamheid en haar vroolijke Oostersche dansen. Mannen en vrouwen, knapen en meisjes omhelsden en kusten elkander in dolle uitgelatenheid. Het juk der wet was afgeworpen, de ingetogenheid waardoor het Joodsche volk zich van oudsher zoo heeft onderscheiden, werd vergeten. In de gemeente van Thessalonica, die veel kabbalisten en dwepers onder zijn leden telde, waar velen terstond waren begonnen met gestrengte boetedoeningen, waar enkelen stierven na zeven dagen achtereen gevestigd te hebben, en anderen na zich naakt in de sneeuw te slapen te hebben gelegd, in datzelfde Thessalonica haastten ouders zich, hun kleine kinderen in het huwelijk te doen treden, opdat er toch zooveel mogelijk ongeboren zielen nog ter wereld mochten komen en opdat het uur der verlossing niet mocht worden vertraagd door de onvoltalligheid van het menschelijk ras. Zoo werden meer dan driehonderd huwelijken tusschen kinderen gesloten. Handel en bedrijf stonden stil; geen lakenwever liet langer zijn weefgetouw snorren, geen zwaar beladen kameelen knielden meer neer in de Joodsche wijk te Smyrna, de kooplieden hielden hun winkels

slechts zoolang open tot het hun gelukt was al wat zij in voorraad hadden tot elken prijs van de hand te doen. Particulieren die een eenigszins groote hoeveelheid van een of andere huiselijke benoodigdheid in hun bezit hadden verkochten die insgelijks, maar niet aan Joden, want handeldrijven was hun verboden: dit was een teeken van ongeloof, en strafbaar met verbanning uit de synagoge, hooge geldboete, of geeseling. Iedereen bereidde zich voor tot de ophanden zijnde reis naar Jeruzalem, waar de heidenen de tafel der Heiligen zouden bedienen, en de Leviathan op het groote feestmaal van den Messias den hoofdschotel zou vormen. In den tusschentijd werden de armen onderhouden door de rijken; in Thessalonica alleen leefden ruim vierduizend personen van aalmoezen, voor lieden als Abraham Rubio was het waarlijk een Messiaansche tijd. Te Smyrna werden de bevelen van den Kadi eenvoudig in den wind geslagen, en kocht men tegelijkertijd zijn stilzwijgen met goud; als de Turken zich bij den sultan wilden beklagen, dan stroomde van beide zijden het edele metaal naar het Serail. De chakaam (rabbi), Aäron de la Papa, een ongeloovige, en een dergenen die voor

jaren Sabbatai's verbanning uit de stad hadden bewerkt, werd nu door dezen afgezet en een zekere Chaijm Benvenisti werd chakaam in zijn plaats. De edele Chaijm Penia, de eenige man van aanzien in Smyrna die nog aan zijn Messianiteit twijfelde, was bijna door de vertoornde menigte in stukken gescheurd, maar toen zijn eigen dochters in profetische geestvervoering het Koninkrijk aanschouwden in al zijn heerlijkheid, ging ook hij tot Sabbatai's partij over, en nu verspreidde zich overal het gerucht, dat de vijanden van den Messias door booze geesten werden gekweld tot krankzinnig wordens toe, totdat hij hen genas en zij zijn vrienden en leerlingen werden. Op één dag werden vierhonderd mannen en vrouwen door den geest der profetie aangegrepen: het schuim kwam hun op den mond, en zij zagen in een vizioen den Leeuw van Juda. De geest voer zelfs in kleine kinderen die nog geen lettergreep verstaanbaar konden zeggen, zoodat een stem die uit hun maag en ingewanden scheen te komen zeer duidelijk den naam van Sabbatai den Messias uitsprak.

Deze en dergelijke geruchten, door de geheele beschaafde wereld verspreid, door de buitenlandse gezanten in Turkije, door de klerken van

de Engelsche en Hollandsche handelshuizen in Smyrna, door reizigers, en door de geestelijken van de daar gevestigde Christelijke kerken, brachten overal een zeldzame ontroering teweeg. In verschillende steden van Europa werd met groote sommen gewed voor en tegen het koninkrijk der Joden; ieder wachtte met spanning op wat er zou gebeuren.

Wat betreft de over de verschillende landen verspreide Joden, het was hun als werden zij door den bliksem getroffen toen zij vernamen, dat de Messias niet meer was een heerlijk doch vaag toekomstideaal, maar dat hij nu tot de werkelijkheid behoorde. Eerst waren zij half wezenloos van verrassing en schrik, daarna begonnen zij toebeidselen te maken voor de groote reis. Overal dezelfde verschijnselen: het geven van aalmoezen, zelfpijniging, vlagen van profetische geestvervoering, vizioenen; allen, zoowel geleerden als ongeletterden, één in vast vertrouwen en blijde hoop. Maar daarnaast ongebondenheid, overspel, bloedschande zelfs, want het was een algemeen verspreid leerstuk dat het kwade in de wereld slechts kon overwonnen worden door een overmaat van zonde.

XIV.

Hamburg en Amsterdam, de twee rijkste gemeenten van het geheele Jodendom, ontvingen telkens brieven van Nathan van Gaza, vol profetieën over de heilrijke toekomst, en namen met geestdrift deel aan de beweging tot stichting van het Koninkrijk. Te Amsterdam, waar kort geleden Spinoza uit de synagoge was gebannen, en bijna was gevallen onder den dolksteek van een dweper, weerklonk uit de bedehuizen de vroolijkste muziek en luid feestgezing, en in menige woning werd streng boete gedaan voor gepleegde overtredingen. Mannen en vrouwen werden op straat aangegrepen door den geest der profetie; van de nacht noch dag rustende drukpersen kwam een stroom nieuwe gebedenboeken, allerlei formules bevattende voor deze ongewone tijden. De verschillende bladzijden waren bezaaid met zinnebeelden van de Messiaansche heerschappij, en de beeltenis van Sabbatai Zevi vond men voorin, naast die van koning David. Te Hamburg werden de Joden op de vleugelen hunner vrome blijdschap gedragen tot ver boven alle aardsche

beslommeringen en verdrietelijkheden; zij bespotten hun Christelijke pijnigers en weigerden langer de Christelijke kerken te bezoeken zooals hun bevolen was. De godsdienstoefeningen in de synagoge ontaardden in vrome bacchanaliën. Deftige Joden uit Spanje en Portugal, vroeger even statig als Spaansche hidalgo's, echte aristocraten zooals Manuel Texeira, de vriend van de koningin van Zweden, beroemde geneesheeren zooals Bendito de Castro, de voorzitter der gemeente, die allen kon men nu in de synagoge zien rondspringen en dansen, gelijk een hinde op het gebergte, met een heilige boekrol aan het hart gedrukt.

„Hididdi hulda hi hi hi!” zongen zij vroolijk, of andere dergelijke klanken zonder beteekenis.

„Maar dat zijn kinderen, geen mannen!” zeide de eerwaardige Sasportas, de opperrabbijn van Engeland, die juist Hamburg met een bezoek vereerde en in de bank van den voorzitter had plaats genomen. „Uw geheele gemeente schijnt door waanzin te zijn aangegrepen.”

De Castro's voorhoofd fronsde zich.

„Neem u in acht, of mijn schapen konden wel eens veranderen in wolven. Als zij u gehoord

hebben, dan ware het beter voor u geweest zoo gij in Londen waart gebleven."

Sasportas schudde het hoofd en lachte.

„Ik zal teruggaan, als Sabbatai mij vergezelt. Indien hij werkelijk de Messias ware, dan zou hij in Londen komen om de pest in het aangezicht te weerstaan, dan zou hij daar profeteeren, zooals Salomo Eagle, dan zou hij de zieken genezen en de lijkwagens van hun last ontheffen!"

„Hij behoefde den zieken slechts de handen op te leggen om ze te genezen," hernam de Castro, „maar hij is niet gezonden naar de Eilanden van het Westen; het is zijn taak den troon in Sion weder op te richten."

„Gelukkig voor u komt hij niet in Hamburg, o wijze geneesheer, anders zoudt gij al uw inkomsten verliezen! De pest heeft bijna uitgewoed; als hij nu kwam, zou hij zonder veel moeite of gevaar den naam kunnen krijgen van haar te hebben doen wijken."

„Al zijt gij een rabbi, toch zijt gij een ongelovige, die zit in het gestoelte der spotters!"

„Gij zelf hebt mij hier doen plaats nemen," lachte Sasportas binnensmonds.

„De pest is slechts een der voorteekenen van

de komst des koninkrijks, en de brand die uw woning in de asch heeft gelegd was een straf voor uw ongeloof!"

„Er zijn er die onzen koning Karel den Messias noemen en hem smeecken zich als zoodanig te verklaren,” hernam Sasportas weder met zijn ironisch glimlachje, „heeft hij niet ook zijn Melisselda's?"

„Zwijg toch, gij godslasteraar!" riep de Castro, met een angstigen blik op de schreeuwende en joelende menigte, „maar de tijd zal komen dat gij uw woorden zult moeten terugnemen!"

„Het zij zoo," antwoordde Sasportas, de schouders ophalende, „ik neem nooit iets terug wat onrein is."

Maar zelfs de opperrabijn van geheel Engeland slaagde er niet in, hetzij door spotternij, hetzij door ernstige bestrijding, de algemeene opgewondenheid te doen bedaren. Engeland trouwens was het vaderland dier Christelijke dwepers die de komst van het duizendjarig rijk en den val van den paus, den Antichrist, voor de naaste toekomst verwachtten; Joden en Christenen waren daar bezielde door eenzelfde geestdrift, vervuld met dezelfde hoop. In het verre Noorden van Schotland,

dus vertelde men elkander, was een schip gezien, met zeilen en touwwerk van zijde, welks matrozen de Hebreeuwsche taal gebruikten, en dat een vlag in top voerde met het opschrift: „De Twaalf Stammen van Israël.” Ook sprak men van een groote schare mannen en vrouwen, uit onbekende streken, die door de Arabische woestijn naar het Beloofde Land optrokken. Tegenover de twijfelaars hielden de geloovigen staande dat Sabbatai binnen twee jaar koning zou zijn te Jeruzalem; men ging weddingschappen aan voor grof geld, en op de beurs van Londen werden wissels verhandeld, betaalbaar op den tijd dat het Koninkrijk gesticht zou zijn.

En Sabbatai was feitelijk reeds koning der Joden. Uit alle landen der ballingschap kwamen de vromen in groote menigte op om hem hulde te bewijzen en hem de verzekering te geven van hun trouw en gehoorzaamheid: Joden uit Turkije met de roode fez of den saffraangelen tulband op het hoofd, uit Jeruzalem, gekleed in lange mantels van gestreept katoen en zachte vilten hoeden, Poolsche Joden, met mutsen van vossevel en lange kaftans, magere bleeke Joden uit Duitschland, reusachtige sterke Joden uit Rusland, en fijn be-

schaafde aristocraten uit Spanje — voor het meerendeel vergezeld van hun vrouwen en dochters: die uit Jeruzalem, geheel in het blauw gekleed, Jodinnen uit Egypte, in lange slepende mantels en zwarte hoofddoeken, Jodinnen uit Asdod en Gaza, met witte sluiers voor het gelaat, aan den rand versierd met gouden muntstukjes; Poolsche Jodinnen, met hun glanzende zwarte pruiken op het hoofd; Syrische Jodinnen, met wenkbrauwen, zoo zwart als waren zij geteekend met houtskool, dikke Jodinnen uit Tunis, met nauwe broeken aan van zekeren met goud- en zilverdraad doorweven stof.

Dagelijks hield hij open hof om afgezanten en boden te ontvangen. Jongelieden van beider kunne kwamen hun diensten hem aanbieden en stelden zich geheel tot zijn beschikking; de rijken legden hun gansche fortuin aan zijn voeten en benijdden elkander de eer van te worden opgenomen in zijn lijfwacht. In plaats van de onzienlijke Godheid van het Oude Testament, ontzagwekkend zoowel in Zijn liefde als in Zijn toorn, zonder menschelijke eigenschappen, was nu getreden een Mensch, dien men zien en tasten, en liefhebben kon, en geheel hun vurig verlangen naar een zichtbaar voorwerp

der aanbidding, waaraan zij hadden trachten te voldoen door de vereering van den Bijbel en den Talmud tot in de kleinste woorden en letters, vond nu bevrediging in deze dwepende hulde, hun Verlosser toegebracht. Door den Oude van Dagen was een nieuw goddelijk wezen voortgebracht, de Heilige Koning, de Messias, de oorspronkelijke onbedorven Mensch, man-vrouw en volmaakt, die weder harmonie zou brengen en eenheid in de thans verdeelde schepping. Voor de liefde die van hem uitging zouden smart en zonde verdwijnen, evenals de schadelijke moerasdampen voor de stralen der zon; de nu bevrozen stroom der genade zou weer vloeien gaan.

„Ik, de Heer uw God, Sabbatai Zevi!”

Aldus teekende Samuel Primo de wetten en bevelen die hij in naam van den Messias uitgaf.

XV.

De maand Ab naderde, en de negende dag daarvan was de geboortedag van den Messias, tevens de dag der Zwarte Vasten, waarop de

verwoesting der beide tempels herdacht werd. Maar Melisselda oordeelde het ongepast dien dag in rouw en boetedoening door te brengen, en dus werd het volgende bevelschrift uitgevaardigd, gericht tot alle vromen in de verstrooiing:

„De eeniggeboren Zoon van God, Sabbatai Zevi, de Messias en de Verlosser van het volk Israël, aan alle zonen van Israël, vrede zij ulieden! Gij zijt waardig bevonden om den grooten dag te aanschouwen waarop het woord dat God door de profeten heeft gesproken vervuld is; laat daarom uw smart verkeeren in vreugde, en uw vastendagen in feestdagen, want er zal onder u geen gewezen meer zijn. Verheugt u met trommels, en orgels en gezang, en maakt van iederen dag een Nieuwemaansfeest, en laat de dag die vroeger gewijd was aan rouw en smart nu worden een dag van gejuich en vreugde, omdat ik verschenen ben, en weest niet bevreesd, want ik zal u de heerschappij geven, niet alleen over alle volkeren, maar ook over de dieren in de diepten der zee.”

Dit decreet bracht opnieuw alle ghetto's, Jodenwijken en mellahs (vergaderingen van rabbi's) in beroering. Het meerendeel der Joden begroette dit godswoord met luidruchtig vreugdebetoon.

Ja, voorwaar, de Messias was verschenen; wel terecht mochten die vreeselijke vierentwintig uur van volslagen vasten en hartstochtelijke smeekgebeden voortaan gewijd worden aan vroolijk feestgejuich. Welk een rechtvaardig, en heerlijk bevel! Het koninkrijk der Joden zou inmers binnenkort hersteld worden, waarom dan nog langer getreurd over zijn val?

Maar vele oprechte vromen, en daaronder enkele van Sabbatai's vurigste aanhangers, verschrikten er van. Wat, die gebeden en zelfkastijdingen, door eeuwenlange gewoonte geheiligd, zouden afgeschaft worden! Het juk der wet worden afgeworpen! Naar hun oordeel eischte het belang van den waren godsdienst eerder het opleggen van nog zwaarder lasten. Welk beter bewijs kon men geven dat de menschheid werkelijk van de zonde verlost was, dan het opvolgen van nog strenger wetten, indien die namelijk nog te bedenken waren? Voorzeker, God zelf wandelde rond op aarde; daaraan twijfelden zij geen oogenblik. Maar hoe kon het Zijn wil zijn, de wetten af te schaffen, afgeleid uit de Heilige Schrift en telkens vermeerderd door den onvermoeiden arbeid van zooveel geslachten van rabbi's, en ten slotte samengevat

in de eerbiedwaardige voorschriften van den Sjoelchân aroekh (de Aangerechte Tafel) van den vromen Benjamin Caro (gezegend zij zijn naam!), en dat geheele kunstige samenstel van godsdienstplichten en gewoonten, voor welks handhaving hun voorouders zoo dikwijls het leven hadden gelaten? Welk een godslastering!

En dus klemden zij zich, in hartstochtelijke, onredelijke verblinding, vast aan al die oude bedreigde instellingen; in bijna elke gemeente vond men een kleine groep van deze verdedigers van het oude orthodoxe Jodendom.

Datgene waarvoor men eeuwenlang zoo hartstochtelijk had gebeden was nu gebeurd. De blijde hoop, die den schrijver van den Zohar bij het vervaardigen van zijn geschrift had bezielde, die zij allen voedden, waaraan zij dachten zonder ophouden, dag en nacht, de hoop dat eens de dag zou aanbreken waarop smart zou plaats maken voor vreugde, en de Wet niet meer geldig zou zijn, was vervuld: de Messias was verschenen, het Koninkrijk Gods was nabij. Maar in hun hart woonde de onbestemde vrees dat dit alles niets was dan een schitterende droom; vandaar die gehechtheid aan het droef verleden.

Op den namiddag van de nu afgeschafte vasten trok de Messias door de straten van de Smyrnasche Jodenwijk, omstuwd door een opgewonden menigte die zong en danste bij de muziek van fluiten, cymbalen, harpen en trommels. Melisselda leidde den lofpsalm met haar schoone stem. Plotseling verspreidde zich onder de menigte het gerucht dat er nog ongeloovigen in de stad waren, dat sommigen hunner zich in de synagoge bevonden, bezig met vasten en bidden. Dadelijk snelde men daarheen, de deur van het bedehuis was gesloten, maar men hoorde duidelijk daarbinnen klaagzangen weerklinken.

„Breekt de deur open,” riep Izaäk Silvera, „hoe durven zij het wagen dezen feestdag te ontheiligen?”

De deur werd opengestooten, verscheiden mannen rukten keisteenen uit den grond en drongen naar binnen.

Een groot getal oudgeloovigen, zaten, door het gebouw verspreid, op den grond, in zak en assche, weenend en klagend en zich heen en weer wiegend in hun smart. De eerwaardige Aäron de la Papa, beroofd van zijn waardigheid als rabbi, maar nog altijd een ontzag inboezemende figuur, stond op; de witte lijkwade die hij had omgeslagen, en zijn

gelaat dat tengevolge van het lange vasten doodsbleek was, gaven hem een spookachtig aanzien.

„Halt!” riep hij, „hoe durft gij dus het huis Gods ontheiligen?”

„Gij zijt godslasteraars,” riep Silvera, „Gij bidt God om wat Hij ons reeds lang gegeven heeft; gij bespot Hem, gij veracht Hem!”

En Salomo Algazi, een oud man, maar vurig ijveraar, riep uit: „Mijn vaders hebben vóór mij gevestigd; waarom zou ik dan ook niet vasten?”

Als eenig antwoord werd een steen naar binnen geworpen, die even des sprekers hoofd schramde.

„Geef u over!” riep Elia Zevi, een van Sabbatai's broeders; „Eindigt dit rouwbedrijf, anders zult gij gesteenigd worden! Heeft de Heer niet een einde gemaakt aan onze vervolging, aan ons lijden? Indien gij uw klaagzangen niet staakt, dan kome uw bloed over uw eigen hoofd!” Algazi en De la Papa werden uit de stad gebannen; de koferiem, of ketters, waren het voorwerp der algemeene verachting, en het scheelde weinig of hun allen was de toegang tot de synagoge ontzegd. De juichkreten der geloovigen overstemden geheel de aarzelende tegenwerpingen der twijfelaars.

En door al de Jodenwijken van de geheele wereld,

van Marokko tot Sardinië, van Londen tot Lithauen, van Brazilië tot Indië, weerklonk de kreet: „Lesjana habbaâ Biroesjalaim, lesjana habbaâ bene chirin!” — „Het volgend jaar te Jeruzalem — het volgend jaar, zonen der vrijheid!”

XVI.

Het was in het laatst van 1665; nog een paar dagen, en het groote mystische jaar zou zijn intrede doen. Overal sloten de Joden hun handelskantoren, hun winkels of hun werkplaatsen. Israël verkeerde in koortsachtige opgewondenheid. De koersen der effecten, rijzing en daling van marktprijzen, in niets van dat alles werd meer belang gesteld; berichten over wonderen die geschied waren namen nu de plaats in van de vroegere correspondentie over handelszaken.

Elia de profeet, kenbaar aan zijn kemelsharen mantel, was op verschillende plaatsen te gelijk verschenen; hij had hier en daar de bekers wijn die bij plechtige gelegenheden voor hem werden klaargezet, geledigd en daarna weer gevuld met olie.

Te Smyrna was hij verschenen in een vertrek waar feest werd gevierd en was daar verwelkomd met lange redevoeringen en dankgebeden. Te Constantinopel ontmoette hij een Jood op straat en berispte dezen gestreng omdat hij geen kwasten ¹⁾ droeg aan zijn kleed en zich geschoren had. Terstond werd het, het geheele Ottomansche rijk door, smaak om de opperkleederen met kwasten te voorzien, en in plaats van zich naar de wijze der Oosterlingen te scheren deden de Joden zich nu den last aan het haar ongestoord te laten groeien; ja, zij droegen zelfs de peôt, spiraalvormige haarlokken voor aan het hoofd, langs de slapen afhangend en wie ze misten golden voor kofiem, ketters.

Sabbatai Zevi gevoelde zich niet alleen gelukkig in Melisselda's liefde, hij was nu ook vol van een vroolijk, vast vertrouwen op zijn zaak, en verwachtte stellig dat een groot wonder de kroon zou zetten op het toch reeds verwonderlijke succes van zijn optreden: hij maakte zich gereed om naar Constantinopel te gaan, waar hij, onder het geluid van hemelsche muziek den sultan zou onttrenen.

¹⁾ Deze bestaan uit eenige op eigenaardige wijze ineengevlochten en geknoopte draden; een orthodox Jood verzuimde nooit ze te dragen.
(VERT.)

Bij een laatste plechtige levée die hij te Smyrna hield, met Melisselda in al haar betooverende schoonheid naast zich, en omringd door zijn aanhangers, verdeelde hij het grondgebied der geheele aarde onder de zesentwintig voornaamsten onder hen. Zij kregen allen den titel van vorst of koning. Eerst kwamen zijn broeders: Elia Zevi werd koning aller koningen; Jozef Zevi werd opperste der vorsten van Juda.

„In u, o Izaäk Silvera,” vervolgde hij, „woont de ziel van David, den koning van Israël. Daarom zult gij David heeten en heerschappij voeren over Perzië. Gij, o Chajim Inegna, zijt Jerobeam, en gij zult heerschen over Arabië. Gij, o Daniël Pinto, zijt Hilkia, en uw rijk zal Italië zijn. Aan u, o Matassia Askenazi, die de vleeschwording zijt van Aza, geef ik Barbarije, en gij, Mokia Caspar, in wien de ziel leeft van Sedekia, zult regeeren over Engeland.” En zoo ging het voort: eindelijk werd Elia Azar onderkoning of vizier van Elia Zevi, en Jozef Inernuch vizier van Jozef Zevi.

„En wat wordt er dan van mij?” vroeg, vol begeerigheid, Abraham Rubio, de bedelaar uit Morea.

„Ik zal u niet vergeten,” antwoordde Sabbatai, „zijt gij niet Jozia?”

„Ja, dat is waar, daar dacht ik niet aan,” fluisterde Rubio.

„Aan u geef ik Turkije, en uw woonplaats zal Smyrna zijn.”

„Moge uw grootheid en macht steeds vergroot worden,” antwoordde koning Jozia met vuur, „nu zal ik werkelijk kunnen zitten onder mijn eigen vijgeboom.”

Portugal viel ten deel aan een Joodsch geneesheer die met moeite aan de lagen der Inquisitie was ontsnapt. Zelfs aan Chajim Penia, zijn vroegeren vijand, gaf Sabbatai een koninkrijk.

„En gij, mijn welbeminde Rafaël Jozef Chelibi van Cairo,” zeide hij ten slotte, „in wiens paleis Melisselda mijn vrouw werd, gij zijt koning Joas en aan u geef ik het koninkrijk Egypte.”

Nu verhief zich de Beheerscher der Wereld van zijn zetel, en al zijn onderkoningen knielden voor hem neer.

„Maakt u reisvaardig,” zeide hij, „op den morgen van den Nieuwjaarsdag trekken wij op.”

Toen hij de zaal verlaten had, verhief zich een verward gedruisch van stemmen; rijke mannen, teleurgesteld in hun hoop op een koninkrijk, deden hun best er een te koopen van de nieuwe beheerschers.

„Zwijgt, weg met uw geldzakken!” riep Abraham Rubio, in het volle gevoel zijner nieuw verkregen waardigheid. „Weet gij niet dat Smyrna mijn hoofdstad is, en ik uw aller goed zou kunnen verbeurd verklaren ten behoeve van mijn schatkist? Jozia heeft hier te bevelen.” En hij zette zich neer op den troon dien Sabbatai zooeven verlaten had. „Gaaf allen van hier, anders zullen stokslagen of het worgkoord uw deel worden!”

XVII.

Op den eersten dag van het groote jaar 1666 ging de Turksche Messias, met zijn koningin en zijn gevolg van koningen, op reis naar Constantinopel, om daar den grooten Heer, den wederrechtelijken beheerscher van Palestina, te onttrenen. Hijzelf met zijn gevolg ging met de Saic, een tweemaster uit de Levant, maar het grootste deel zijner aanhangers reisde over land. Het doel der reis was niet langs diplomatischen weg bekend gemaakt, maar Samuel Primo had in zijn brieven met veel ophef Sabbatai's komst aangekondigd.

De dag waarop hij zou aankomen was vooruit bepaald; geheel Constantinopel verkeerde in een toestand van gisting. De Grootvizier had in het geheim maatregelen getroffen om den Messias als oproermaker gevangen te nemen; eenige schepen hielden zich op zijn bevel gereed om de Saic, zoodra hij in het gezicht kwam, tegemoet te gaan. Maar de vastgestelde dag ging voorbij zonder de komst van den Messias met zich te brengen; wel echter ratelende donderslagen, bliksemstralen en stormvlagen en de tijding van het vergaan van veel schepen. De wind was noordelijk, zooals veelal in die streken het geval is, en dus was de Saic waarschijnlijk uit zijn koers gedreven.

Bij elk schip dat binnenviel vroegen de Joden het scheepsvolk naar tijdingen. De kapitein van een kustvaartuig uit de zee van Marmora vertelde hun dat een tweemaster daar onder de beschutting van eenige eilandjes het anker had uitgeworpen; een lang man, in het wit gekleed, had op het dek heen en weer geloopt, en, vernemende dat de bewoners dier eilanden Christenen waren had hij de hand opgeheven waarop terstond het kerkgebouw was afgebrand. Toen zij eindelijk de zekerheid hadden dat de Saic wel veel

van den storm had geleden maar toch behouden was, wisten de Joden te vertellen dat hun Messias golven en winden tot bedaren had gebracht door het lezen van den honderdzestienden tot den honderdachttienden ¹⁾ psalm. Maar de tijding dat hij in veiligheid was werd spoedig gevolgd door een andere: dat hij gevangen was genomen en Constantinopel niet zou betreden dan onder bewaking van de politie.

Het was waar, maar zelfs de Muzelmannen die hem bewaken moesten gevoelden half onwillekeurig ontzag voor hun gevangene; zij hielden een dag lang halt te Tsjeknese-Koetsjoek, niet ver van de hoofdstad, om hem zijn sabbatsrust niet te ontnemen, en zoodra zijn aanhangers daarvan kennis hadden gekregen door een bode, haastten zij zich, hem daar van geld en levensmiddelen te voorzien. Zij stelden zich nog altijd voor, hun vorst de stad te zien binnentrekken omgeven door een schitterend gevolg; in plaats daarvan zagen zij hem geboeid zitten op een oud kreupel paard. Maar hij was niet in het minst terneergeslagen. „Ik ben als een vrouw in barensnood,” zeide hij

¹⁾ In het oorspronkelijke staat: 160—180. Dat kan echter niet anders dan een drukfout zijn. (VERT.)

tot zijn onderkoningen, „wier pijnen verergeren naarmate het uur harer verlossing nadert. Gij behoort te lachen en u te verheugen, gelijk de rabbi van wien de Talmud verhaalt toen hij de jakhalzen zag rondloopen tusschen de bouwvallen van den tempel; want zoolang niet alle profetieën vervuld zijn, zal Israëls heerlijkheid niet wederkeeren.” En zijn gelaat schitterde; hij had het fiere bewustzijn een god op aarde te zijn. De herberg waar hij verblijf hield werd gestreng bewaakt, maar zijn aanhangers kochten de wachters om, zoodat zijn boeien geslaakt werden, en zij maakten zelfs een soort van troon voor hem.

Op den volgenden dag, een Zondag, werd hij, en hij alleen, naar Constantinopel gebracht. Een groote menigte, Muzelmannen en Joden, een bont mengelmoes van tinten en kleuren vormende met hun verschillende kleederdrachten, wachtten hem op aan de haven; politiedienaars te paard reden rond om den weg voor hem en zijn bewakers vrij te houden en onlusten te voorkomen. Eindelijk landde Sabbatai zelf onder een oorverdoovend geschreeuw en groote opgewondenheid.

Geboeid en gevangen als hij was, maakte hij toch een overweldigenden indruk op allen die hem

zagen, door zijn edel schoon gelaat, zoo diep treurig van uitdrukking; het verheven stilzwijgen dat hij onder alles bewaarde, gaven hem iets geheimzinnigs, dat ook de Turken een zeker ontzag voor hem inboezemde. Er was geen twijfel aan, dit moest een godmensch zijn!

De pacha had een officier uitgezonden met een vijftigtal soldaten, om hem naar het serail over te brengen. Maar eerst werd hij in allerijl in het douanekantoor binnengebracht, terwijl de soldaten de menigte uiteendreven.

Sabbatai zette zich even neer op een kist, met evenveel waardigheid als ware het de troon van Salomo geweest. De officier deed zijn best, het drukkend gevoel van eerbied dat zich ook van hem had meester gemaakt van zich af te schudden.

„Sta op, verrader,” zeide hij, „nu zult gij den straf ontvangen voor al uw misdaden en de vruchten inoogsten van al uw dwaasheden,” en dit zeggende, gaf hij Sabbatai een harden slag in het aangezicht.

Zijn soldaten, die zich nu ook bevrijd gevoelden van den last die hun op het gemoed had gedrukt, barstten in een spottend gelach uit. Sabbatai.

echter zag den ruwen man eenige oogenblikken met droevigen blik aan en keerde hem toen zwijgend de andere wang toe.

De officier werd bleek en sidderde, hij was zich bewust in aanraking te zijn gekomen met iets bovennatuurlijks; het hoongelach der omstanders verstomde.

Sabbatai werd nu langs zijstraten en stegen, ter voorkoming van volksbewegingen, naar het paleis van den Kaimacon of ondervizier gebracht.

„Dus gij zijt de man die, naar het zeggen der Joden, te Smyrna wonderen heeft verricht?” riep de Kaimacon. „Het zal u geraden zijn er nu werkelijk een te verrichten, want uw oproerig gedrag zal u duur te staan komen!”

„Wonderen?” vroeg Sabbatai nederig, „Wat ben ik anders dan een arme Jood die aalmoezen inzamelt voor mijn arme broeders in Jeruzalem? De Joden in deze groote stad stellen zich voor, dat mijn zegenbede hun geluk zal aanbrengen, en komen mij daarom in grooten getale verwelkomen; ik kan hun dat niet beletten.”

„Gij zijt een schurk, en een oproermaker.”

„Een gemeene bedrieger is hij,” viel nu de officier in die hem begeleid had. „Hij doet zich voor als

ware hij een God, en ik dacht niet anders of ik zou het gebruik van mijn arm verliezen toen ik hem een oorveeg gaf, maar ziet, ik ben nog even sterk als vroeger!" En hij betastte zijn armspieren met een gevoel van innig welbehagen.

„Naar de gevangenis met hem," riep de Kaimacon.

En Sabbatai, nog steeds met de uitdrukking van vast en heilig geloofsvertrouwen op het gelaat, werd geworpen in de akelige onderaardsche gevangenis waarin de Joodsche schuldenaars werden opgesloten.

XVIII.

Den eersten dag maakten de Muzelmannen zich zeer vroolijk over de bedrogen Joden en hun Messias. De straatjongens liepen Sabbatai's aanhangers na roepend, „Gheldi mi? Gheldi mi?" (Komt hij, komt hij?) Het geblaf der rondzwervende honden, die eigenaardigheid van de Turksche hoofdstad, klonk hun spottend in de ooren. Maar dit veranderde spoedig. Het vertrouwen der Joden op hun Messias was ongeschokt; moest de Messias

niet lijden ¹⁾, was niet Sabbatai's, gevangenschap een bewijs voor de waarheid van zijn beweren? Vrouwen en kinderen hadden weer profetische vizioenen, en er werd verhaald dat er wonderen hadden plaats gehad op de openbare straat. Mozes Suriël, die herhaalde malen den spot had gedreven met die profetische geestverrukking onder de Joden, hoorde plotseling vreemde stemmen en muziek weerklinken en werd zelf door dien geest aangegrepen: zinrijke, fantastische godspraken, vol van zekere wilde welsprekendheid kwamen hem over de lippen, en toen de aanval voorbij was, liep hij rond door de straten, roepende: „Bekeert u, doet boete! Ik ook was eerst een spotter en een zondaar! Bekeert u!” De Muzelmannen wisten niet, wat van dit alles te denken. Een Turksche derwisj, gekleed in een langen, witten mantel, en een stok in de hand, predikte voor zijn landslieden op de hoeken der straten, en verkondigde hun den Messias der Joden. „Denkt gij,” riep hij, „dat gij, om u van uwe zonden te reini-

¹⁾ Dit denkbeeld, uit het Nieuwe Testament overbekend, was oorspronkelijk alleen Christelijk en niet Joodsch; het komt echter veel voor in de latere rabbijnsche letterkunde.

(VERT.)

gen slechts uw handen behoeft te wasschen, bespat met het bloed der armen, en vol buit dien gij hun ontstolen hebt, of uw voeten die steeds op de wegen der ongerechtigheid hebben gewandeld? IJdele hoop! God verhoort de gebeden der ongelukkigen die gij veracht; Hij zal de nederigen verhoogen en de trotschen doen buigen in het stof!" Tevergeefs liet de kadi hem herhaalde malen stokslagen toedienen; eindelijk zond hij hem naar het Timar-Hané, het krankzinnigengesticht. Maar de geneesheeren verklaarden dat hij volkomen gezond van zinnen was, en hij werd opnieuw voor den kadi gebracht, die hem nu bedreigde met den dood, indien hij voortging met prediken. „Dood mij dan," smeekte de derwisj, „zóó alleen kan ik bevrijd worden van de geesten die mij kwellen en mij dwingen te profeteeren." Dit maakte grooten indruk op den kadi; hij liet den man vrij en bood hem een groote som gelds aan, maar de derwisj weigerde die aan te nemen, en ging voort met prediken. Aan den hemel vlamde een komeet.

Spoedig had Sabbatai veel volgelingen onder de Turken. Zijn Joodsche medegevangenen hadden zich terstond gehaast hem de beste plaats af te staan en een soort van ruwen troon voor hem

te vervaardigen. Hij was koning van de gevangenis. Dagelijks verdrongen zich duizenden menschen bij den ingang, om hem, al was het maar even, te zien. De cipier verzuimde niet voordeel te trekken uit de vereering waarvan zijn gevangene het voorwerp was: in plaats van de vijf aspers waarop hij recht had, liet hij ieder een kroon betalen die bij hem toegelaten wilde worden en werd zoo-doende spoedig rijk. Er waren aanzienlijke Joden die een geheelen dag bij Sabbatai doorbrachten, steeds in de houding die bij den Oosterling het teeken is van diepen eerbied: de oogen neergeslagen, het bovenlijf voorover gebogen, de handen gekruist over de borst. In tegenwoordigheid van deze bezoekers, die altijd kwamen met rijke giften beladen, bewaarde Sabbatai voortdurend een volstrekt stilzwijgen, soms wees hij hun het hoofdstuk van Genesis aan waarin verhaald wordt hoe Jozef bevrijd werd uit de gevangenis, en beheerscher werd van Egypte.

„Hoe gaat het uw ellendigen gevangene?” vroeg de Kaimacon op zekeren dag op achteloozen toon aan den commandant der gevangenis.

„Ellendige gevangene, heer?” riep deze uit, „zeg liever: gelukkige, roemrijke koning! De gevangenis

is zijn paleis geworden. Vroeger heerschte er eeuwige duisternis, nu branden er voortdurend waskaarsen; vroeger was het een verzamelplaats van alles wat walgelijk, vuil en onrein was, nu ademt men er de geuren in van amber, muskus en rozenolie; vroeger stierven de gevangenen er bijna van honger, nu baadt men er zich in weelde: wat er overblijft van Sabbatai's tafel is voldoende voor al de anderen."

Deze tijdingen verontrustten den ondervizier zeer, en hij dacht ernstig na over wat hem verder te doen stond.

Inmiddels groeide Sabbatai's roem steeds aan. Er werd verteld dat iederen nacht een helder licht zijn hoofd omstraalde: soms waren het sterren, soms had het den vorm van een olijftak. Eens kwamen eenige Engelsche kooplieden, te Galata woonachtig, bij hem, om zich te beklagen over schuldenaars van hen, Joden uit Konstantinopel, die hun zaak geliquideerd hadden en weigerden hun schulden te betalen. Sabbatai nam zijn pen, en schreef als volgt:

„Aan u, het volk der Joden, die de komst van den Messias en het herstel van Israël verwacht, vrede zij u. Daar gij, naar wij vernomen hebben,

schulden hebt aan verscheidene lieden behorende tot het Engelsche volk, is het onze wil dat gij dezen uw schulden voldoet. Indien gij weigert ons hierin te gehoorzamen, weet dan dat gij niet met ons zult ingaan in de heerlijkheid van ons koninkrijk."

De schulden werden terstond afbetaald, en de roem van den gevangene werd hier zeer door verhoogd. In alle landen van Europa vertelde men elkander van zijn inhechtenisneming en van de hulde hem bewezen, ook door de Muzelmannen. Hoe de Sultan, anders zoo spoedig bereid tot een gerechtelijken moord, wiens voornaamste politieke stelregel was zich te omringen door mannen die hij kon begunstigen zonder nijd op te wekken, en uit den weg ruimen zonder gevaar, die altijd gereed stond met het worgkoord, het zwaard en den geesel, diezelfde sultan durfde blijkbaar een gevaarlijk oproermaker, die er zich openlijk op beroemde dat hij hem van den troon wilde stooten, niet ter dood brengen! Voorwaar, dat was een groot wonder, die man moest de Messias zijn!

XIX.

Daar kreeg eensklaps de Kaimacon het bevel zich in te schepen en naar Kreta te vertrekken, waar een opstand was uitgebroken, en hij durfde in zijn afwezigheid Sabbatai niet achterlaten in de hoofdstad. Dus werd deze overgebracht naar de gevangenis voor staatsmisdadigers, het kasteel der Dardanellen te Abydos, met bevel aan den commandant dat hij streng bewaakt moest worden en zich nooit buiten de poort begeven. Maar, hetzij uit een zeker gevoel van ontzag, hetzij om ook hen in zijn macht te hebben, de Kaimacon veroorloofde Sabbatai's dienaren en onderhoorigen, waaronder de getrouwe Samuel Primo, alsook Melisselda, hem te vergezellen.

De tijding dat hij was overgebracht naar een betere verblijfplaats, versterkte zijn aanhangers in hun hoop op een blijder toekomst. Bovendien werd verteld dat de Janitsjaren uitgezonden om hem te begeleiden, op één woord van hem waren doodgefallen, doch dat hij hen op dringend verzoek der omstanders weer tot het leven had teruggebracht, behalve twee, die naar zijn zeggen

geen geloovige Mohammedanen waren. Daarna was hij, geheel uit vrije beweging, naar het kasteel gegaan; de boeien die men hem wilde aanleggen waren hem van de handen en voeten gevallen en veranderd in gouden ketenen, waarmede hij zijn getrouwe aanhangers had beloond, en, ten spijt van ijzeren grendels en sterke sloten, zag men hem dikwijls, met een talrijk gevolg door de straten der stad wandelen. Ook hechtten zijn vrienden groote beteekenis aan het feit dat hun Messias zijn nieuwe verblijfplaats juist had betrokken den dag voor Paschen, het feest hunner bevrijding.

Sabbatai had daar terstond het paaschlam geslacht voor zich en de zijnen, en at het op met het vet, in lijnrechte tegenspraak met de wettelijke voorschriften, zeggende: „Geloofd zij God, die ons gegeven heeft wat ons ontzegd was!”

Intusschen stroomden naar den „Toren der Sterkte”, zooals de aanhangers van Sabbatai het kasteel van Abydos noemden waar hun Messias zijn hof hield, tallooze pelgrims uit Polen, Duitschland, Italië, Weenen, Amsterdam, Cairo, Marokko, beladen met schatten, en hopen de dat hun lange reis hun aanspraak zou geven op het voorrecht

van zijn aangezicht te aanschouwen. Sabbatai gaf hun zijn zegen en beloofde hun vermeerdering hunner bezittingen en rijkdommen in het Beloofde Land. De schepen waren overladen met passagiers; de kosten der overvaart rezen. De inwoners van Abydos werden rijk door het herbergen der vreemdelingen, en eveneens de commandant, die meende, dat, ofschoon de gevangene het kasteel niet mocht verlaten, er niets tegen was dat hij de bezoekers er binnen liet gaan, en een groote som vorderde van ieder die in het vorstelijk verblijf toegelaten wenschte te worden. Zoo stroomde het goud Abydos binnen. Joden, Muzelmannen, Christenen, allen verbaasden zich, en velen geloofden in hem. De schoonheid en bevalligheid van Melisselda bekoorden ook de meest overtuigde twijfelaars. Onder alle hemelstreken werd er, hetzij met hoop, hetzij met vrees, gedacht aan den Toren der Sterkte. Nog nooit was de naam van een Joodschen Messias bij zijn leven zoo wijd en zijd bekend geweest. Om degenen die niet in staat waren een pelgrims-tocht te ondernemen naar Abydos of naar Jeruzalem te troosten, beloofde Sabbatai gelijke voorrechten en zegeningen aan hen, die een dezer twee plaatsen bezochten, en aan hen die gingen bidden

op het graf hunner moeders. Zijn voorletters, S. Z., stonden in sierlijke gouden letters te lezen boven de deur van bijna iedere synagoge, met een kroon er boven waarbinnen de woorden van den een-en-negentigsten psalm waren geschreven, en in de liturgie werd deze bede opgenomen: „Zegen onzen Heer en Koning, den heiligen en rechtvaardigen Sabbatai Zevi, den Gezalfde van den God Jakobs.”

De bewoners der verschillende ghetto's begonnen hun woningen te verlaten; ook in de meest ongeloofig gezinde gemeenten kwijnden handel en nijverheid. In Hongarije braken de Joden hun huizen reeds af. De aanzienlijke handelsteden, waar groote kapitalen en rustelooze ondernemingsgeest het meest bij de Joden te vinden waren, schenen verlamd. Vele Protestanten voelden hun gehechtheid aan het Christendom afnemen. Zoo verkeerde o. a. geheel Amsterdam in de grootste opgewondenheid. Te Hamburg hadden zelfs de brieven van Jakob Sasportas uit Londen, vol bijtende ironie, zoo weinig uitwerking, dat de weinige koferim, of tegenstanders van Sabbatai, op bevel van Bendito de Castro gedwongen werden Amen te zeggen op het bovengemelde gebed voor den Messias. Te Livorno stond de handel geheel stil, te Venetië

hadden opstootjes plaats en verkeerden de kofirim in levensgevaar. In Moravië moest de gewapende macht de rust herstellen; te Salé in Algerië spraken de Joden zoo openlijk hun verwachting uit van hun toekomstige heerschappij over de geheele aarde, dat de Emir een vervolging tegen hen instelde. Te Smyrna beklagde een ongeloovige chakaam zich bij den kadi over de afdwalingen waartoe zijn broeders vervallen waren, maar werd, door de macht van hun beter gevulde beurs, veroordeeld tot verlies van zijn baard, en naar de galeien verwezen.

Zoo gingen drie maanden voorbij, voor Sabbatai een tijd van vorstelijke weelde en groote algemeene vereering. In de volle vreugde haars harten had Melisselda hem aangeraden zijn ascetische gewoonten af te leggen, en nu leefde hij als een vorst betaamt die regeert over een wereld welke nooit meer door ellende of zonde zal verduisterd worden. De wijn vloeide rijkelijk; op zijn tafel werden de uitgezochtste spijzen gevonden; bloemen en fijn reukwerk vervulden de atmosfeer met hun geuren, en de schoonste Israëlitische meisjes dansten voor hem en zagen hem, van onder hun lange zwarte wimpers aan met hartstochtelijke

blikken. De 17de Tammuz ¹⁾ brak aan -- ook een vastendag, — welken Sabbatai afschafte, want, zeide hij, op dien dag had hij de overtuiging gekregen dat hij de Messias was. De negende van Ab, zijn geboortedag, werd weder van een vastendag veranderd in een feestdag, ingevolge een koninklijk edict, over de geheele aarde afgekondigd en dat deze woorden van Sefanja aanhaalde: „Zingt psalmen en verheug u, o dochter Sions, want zie, Ik kom, en zal in uw midden wonen, spreekt de Heer.” Tot in de kleinste bijzonderheden werd de dienst in de synagoge en de psalmen die dien dag gezongen moesten worden, geregeld.

En op dezen schitterenden, vroolijken feestdag, waarop Sabbatai, gekroond met heerlijkheid, de hulde en de zegenbeden ontving van zijn volk uit alle deelen der aarde, hem overgebracht door groote gezantschappen, die hem op zijn geboortedag kwamen begroeten, op dezen dag bereikten zijn grootheid en zijn roem hun toppunt.

¹⁾ Ongeveer onze maand Juli. Op den 17den dier maand heet het dat Mozes bij den Sinai de steenen tafelen der wet stuk sloeg; ook valt op dien datum de verovering van Jeruzalem door Nebucadresar.

(Jer. XXXIX vs. 2 enz.)

(VERT.)

DERDE BOEKROL.

XX.

Omstreeks dezen tijd ontving hij een bezoek van twee pelgrims uit Polen, die hem vertelden dat in het verafgelegen Lemberg een nieuwe profeet was opgestaan welke de komst van het Koninkrijk aankondigde, maar niet door Sabbatai.

Dien nacht, terwijl Melisselda en zijn hovelingen sliepen, worstelde Sabbatai lang en hevig met zichzelf, in zijn eenzame troonzaal. Het spookbeeld van twijfel aan zijn roeping, dat langen tijd op den achtergrond was gedrongen door de pracht en het huldebetoon die hem omringden, verscheen weer voor hem in volle kracht, nu deze nieuwe, onverwachte gebeurtenis hem op ruwe maar nadrukkelijke wijze in herinnering bracht, dat dit

weelderige leven, dit vertoon van macht nog geheel voorbarig was, en hij zijn koninkrijk nog moest winnen. Hij wierp zich met het aangezicht ter aarde, en bad:

„O, mijn Vader in den Hemel, Gij hebt mij immers niet bedrogen. Zeg mij, ik smeeik het U, dat dit een leugenprofeet is, dat door mij Uw koninkrijk op aarde zal gevestigd worden. Laat mij een wonder zien! De dagen van het groote jaar zijn bijna alle voorbij, en zie, hier ben ik gevangen, en ik verkwijn met een spotbeeld van macht en grootheid om mij heen! O, geef mij een teeken!”

„Sabbatai!” riep een schoone, welbekende stem. Hij zag op: Melisselda stond aan den ingang van het vertrek, even licht gekleed als op dien morgen op het Poolsche kerkhof. Er lag een vreemde, droomerige uitdrukking op haar gelaat, en toen hij haar oplettend aanzag, bemerkte hij dat haar anders zoo vroolijk lachende oogen gesloten waren: zij sliep.

„Een teeken!” fluisterde hij vol eerbied; hij sprong op, nam haar fijne witte hand, die in de zijne brandde, en, zonder aarzelen leidde zij hem terug naar haar kamer.

„Het teeken dat Melisselda mij werkelijk in het

rijk van blijdschap en vreugde heeft binnengeleid!" zeide hij tot zichzelf.

Maar toen hij den volgenden morgen ontwaakte, was de rust nog niet in zijn gemoed wedergekeerd. De bewijskracht van het teeken leek hem nu niet zoo groot als eerst, in de stilte van den nacht; de gestalte van den nieuwen profeet stond hem nog steeds als een schrikbeeld voor oogen.

Toen de Polen hun terugreis aanvaardden, gaf hij hun een brief mee, die den Joden in Polen een spoedige wraak op de Kozakken beloofde, en het bevel inhield aan Nehemja om ten spoedigste voor den Messias te verschijnen.

De reis was lang, maar reeds in het begin van September kwam Nehemja te Abydos aan. Terstond ontving Sabbatai hem, alleen, zonder getuigen; 's mans houding was zeer vrijmoedig en onafhankelijk.

„Vrede zij u, o Sabbatai!"

„Vrede zij u, o Nehemja. Ik wenschte u te spreken. Men zegt dat gij niet in mij gelooft."

„Dat is waar. Hoe kan de Messias, de Messias uit het huis van David, verschijnen, zonder dat eerst zijn voorlooper, de Messias uit het huis van Efraim, van wien onze heilige boeken spreken,

op aarde geleefd heeft?" Sabbatai antwoordde dat deze werkelijk reeds verschenen was, maar Nehemja liet zich niet overtuigen. Deze bleek zeer bedreven te zijn in de kennis van het Hebrëeuwsch, het Syrisch en het Chaldeeus, en weerlegde, punt voor punt, en tekst voor tekst, alles wat Sabbatai betoogde. De eerste Messias moest zijn een prediker der Wet, arm en veracht, een dienaar van den tweeden: het bleek onmogelijk te zijn zulk een persoon aan te wijzen.

Drie dagen lang duurde hun twistgesprek, maar Nehemja liet zich niet afbrengen van zijn meening, die hij openlijk verkondigde. Sabbatai's ijverigste aanhangers, verontwaardigd over de onbekeerlijkheid van den strijdlustigen schriftgeleerde, legden het toe op zijn leven, en de profeet van Lemberg vond het daarom geraten naar Andrianopel te vluchten, waar hij zich wreekte op zijn vijanden door gehoor te vragen bij den Kaimacon.

„Verraad, Mustafa, verraad!" verkondigde hij dezen, en legde hem daarna geheel de avontuurlijke plannen bloot, door Sabbatai gesmeed tegen den troon des sultans, en die aan iedereen bekend waren behalve aan de Turksche regeering: de commandant van Abydos had tot dusver geheel

gezwegen over de buitengewone zaken die op het kasteel voorvielen, zeker uit winstbejag. Hij noemde Sabbatai een slecht mensch, die onder zijn volksgenooten het zaad strooide van ongebondenheid, luiheid, en ongehoorzaamheid aan hun wettigen heer, den sultan. En na zich aldus gewroken te hebben, werd de profeet van Lemberg een Mohammedaan.

Op staanden voet werd een bode afgezonden naar den sultan, en deze bracht de zaak in zijn staatsraad ter sprake. De toestand was ernstig. Sabbatai was zoozeer bemind onder Joden en Muzelmannen, dat men door hem ter dood te brengen niets zou doen dan de algemeene woede opwekken en de nieuwe secte meer levenskracht geven. Mufti ¹⁾ Vanni, een dweepziek Muzelman, stelde voor te beproeven of men hem kon overhalen Nehemja's voorbeeld te volgen en eveneens tot den Islam over te gaan. Dit was een listig bedacht plan, en als het gelukte, zou het zeer den roem verhoogen van Mohammed, den eenigen waren profeet. Terstond vertrok een bode naar Abydos; en dus, op zekeren dag toen het kasteel

¹⁾ Iemand die rechtsgeleerde adviezen geeft.

der Dardanellen als belegerd werd door geloovige Joden, toen het daarbinnen in den Toren der Sterkte een vroolijk gewemel was van rijk uitgedoste onderkoningen en andere hovelingen, toen de lucht er vervuld was van de geuren van reukwerk en bloemen, en er overal schoone muziek weerklonk, — toen verscheen er eensklaps een bende Janitsjaren op het tooneel; zij dreven de menigte uiteen met hun lange spiesen, grepen den Messias en zijn echtgenoot, en voerden hen beiden naar Adrianopel.

XXI.

De hakem basji, des sultans lijfarts, die zelf een tot den Islam bekeerd Jood was, werd de meest geschikte persoon geoordeeld om met Sabbatai te spreken, en reeds op den avond van diens aankomst te Adrianopel legde hij hem het besluit van den sultan voor. Den voormaligen gevangene was een rijk gemeubeld vertrek in het paleis, van waar men een prachtig uitzicht genoot over de rivier, als verblijfplaats aangewezen, en daar

lag hij oogenschijnlijk kalm op een divan uitgestrekt, een Turksche pijp te rooken.

„Hoe wil het gebruik dat ik den sultan begroet?” vroeg hij als terloops, nadat de eerste plichtplegingen tusschen hem en den geneesheer gewisseld waren. „Ik zou niet gaarne in den vorm tekort schieten wanneer ik voor Zijn verheven Majesteit verschijn!”

„Maak een eind aan deze dwaze vertooning, Sabbatai Zevi!” antwoordde de hakem basji op gestrengen toon. „De sultan eischt niet van u dat gij u voor hem neerbuigt; hij eischt van u een wonder!”

„Zijn er niet al genoeg wonderen geschied?” vroeg Sabbatai half fluisterend.

„Ja, te veel reeds,” hernam de ander op drogen toon, „en toch wordt er voor het behoud van uw leven nog één wonder van u gevraagd.”

„Wat moet ik doen?”

„Een Muzelman worden!” en een flauwe glimlach speelde om den mond van den geneesheer.

Langen tijd heerschte er stilte in het vertrek. Sabbatai's lippen vertrokken zich ook, maar niet tot een glimlach; zijn gelaat straalde niet meer van zelfbewusten heerscherstrots, zooals te Abydos,

er lag een nog oneindig droeviger uitdrukking op dan ooit te voren.

„En als ik weiger dat wonder te volbrengen?”

„Dan een ander. Mufti Vanni stelt voor, u dan geheel ontkleed als doelwit te stellen voor de boogschutters; indien uw huid daartegen blijkt bestand te zijn, gelijk een harnas, dan zullen wij u erkennen als den Messias, als den persoon door Allah bestemd voor die grootheid waarop gij aanspraak maakt.”

„En als ik ook dat weiger?”

„Dan zal een brandstapel, opgericht bij de poort van het serail er u toe dwingen!” donderde de hakem basji, „dan zult gij onder vreeselijke pijnen sterven. Men zal u niet de genade bewijzen van u eerst te onthoofden; want, zooals gij weet, de Muzelmannen bezoedelen hun zwaard nooit met het bloed van een Jood. Werkelijk, Sabbatai, laat u door mij raden,” ging hij voort op zachter toon, „kom tot ons over! De Mohammedanen zijn immers de afstammelingen van Hagar; Mohammed is de opvolger van Mozes. Wij ook erkennen den eenen God, die hemel en aarde regeert; het eten van zwijnevleesch is ook ons verboden. Gij kunt evengoed voor Messias spelen in een witten

tulband als in een zwarten!" eindigde hij lachend.

Sabbatai sidderde. „Afvallige!" mompelde hij.

„Dat ben ik ook, en ik heb een voordeeligen ruil gedaan, dat verzeker ik u. De sultan is een edelmoedig betaalmeester. Moge zijn macht steeds vermeerderd worden! Hij geeft u tijd tot morgen om tot een besluit te komen: Muzelman of martelaar, daartusschen moet gij kiezen. Brandende fakkels zullen aan uw lichaam vastgebonden worden, en voor de oogen van het volk zult gij met gloeiende ijzeren roeden door de stad worden gejaagd; aldus heeft de sultan het bevolen. Hij is een edelmoedig betaalmeester. Maar waarom zouden wij, twee Joden, ons eigenlijk voor elkander schamen, niet waar?" vervolgde hij, ondeugend knipoogend, „de Turken zeggen dat de zon zich elken morgen voor Mohammed buigt; laat zij morgen een Muzelman meer op aarde vinden!"

Sabbatai sprong op in heftige verontwaardiging.

„Ongeloovige hond! Ga van hier!" riep hij.

„Dus tot morgen, dan zal de sultan u audiëntie verleenen," hernam de hakem basji met onverstoorbare kalmte, en na een diepe buiging verliet hij het vertrek.

Melisselda had zich in de aangrenzende kamer

te bed gelegd, om uit te rusten na de vermoeienissen van de reis; zij had geslapen, maar de driftige stemmen der beide mannen hadden haar gewekt en zoo hoorde zij de woorden waarmede de geneesheer een eind maakte aan het gesprek. Toen deze vertrokken was, sloeg zij het gordijn open dat de twee vertrekken van elkander scheidde, en stond plotseling voor Sabbatai in den vollen glans harer schoonheid. Haar lief gelaat straalde van een hemelsche vreugde.

„Sabbatai!” fluisterde zij.

Hij zag haar aan met gefronste wenkbrauwen. „Hoe is het mogelijk nu vroolijk te wezen!” zeide hij op verwijtenden toon.

„Is uw ure dan nu niet gekomen?” riep zij verheugd.

„Ja, mijn ure is gekomen,” mompelde hij weer.

„Het uur van uw laatste beproeving, van uw eindelijke zegepraal! Het uur waarop gij zult verschijnen voor den sultan, hem de kroon van het hoofd nemen, en...” Zij voleindigde haar zin niet; maar liep op hem toe, om zijn hoofd tusschen de handen te nemen en aan haar borst te drukken. Maar hij stiet haar ruw van zich, en verschrikt deed zij een stap achterwaarts; zij had hem

nog nooit het kleinste dier ruw zien aanraken.

„Ga van hier, laat mij alleen!” riep hij met heesche stem.

„Neen, ik ga niet; ik weet dat gij mijn steun van noode hebt,” hernam zij, en vol liefde naderde zij hem opnieuw met uitgebreide armen. Maar wederom weerde hij haar af.

„Ja, ik heb steun noodig,” zeide hij op aandoenlijk droeven toon. „En juist daarom moet gij mij nu alleen laten,” vervolgde hij, thans met vaste stem.

„Ben ik dan een vreemde voor u?” vroeg zij, met bevende lippen, „ik begrijp u niet!”

„Het ware beter, zoo gij altijd een vreemde voor mij waart gebleven, zoo ik u nooit begrepen had!”

„Sabbatai, gij zijt krankzinnig!”

„Neen, nu eerst zie ik alles in! O, mijn God, mijn God!” en snikkend liet hij zich op den divan neervallen.

Melisselda's angst werd steeds grooter.

„Wees voorzichtig, men zou u kunnen hooren!”

„Laat ieder mij hooren die wil! God hoort mij toch niet!”

„Zou God u niet hooren? Gij zijt zelf God!”

„Ik zou God zijn?” Hij lachte bitter. „En dat zegt gij, die toch beter dan een ander weet dat ik een mensch ben!”

„Ik weet dat gij God zijt! Ik aanbid u, vol vroolijk ontzag! Gij zijt immers de Messias?”

„De Messias? En mijzelf kan ik niet redden!”

„Wie vermag u leed te doen? Wie heeft u ooit een haar van het hoofd gekrenkt sinds de dagen uwer kindsheid? Is uw geheele leven niet een aaneenschakeling van wonderen?”

Moedeloos schudde hij het hoofd. „Dit gansche jaar heb ik uitgezien naar een wonder, eerst in de gevangenis van Constantinopel, toen in het kasteel van Abydos, maar nooit heb ik Gods stem met duidelijkheid vernomen. En morgen zal ik in stukken worden gehouwen, met vurige roeden gegeeseld; wie weet, wat die honden met mij zullen doen!”

„O, zwijg toch!”

„Ja juist, gij zijt ook bang voor mij!” riep hij, bijna triomfantelijk, „gij weet wel dat ik niets ben dan een gewoon sterveling!”

Zij werd doodsbleek, maar met ongeschokt vertrouwen hernam zij:

„Neen, ik geloof in u! Ik ben u gevolgd in uw

gevangenis zonder te weten dat hij in een paleis zou veranderen, en zoo zal ik u morgen volgen naar den brandstapel, vast vertrouwend dat een groot wonder zal plaats hebben, dat in plaats van vurige roeden, slechts engelenvleugels u zullen aanraken. Dan zal vervuld worden dit woord van Zacharja: „Op dien dag zal Ik de vorsten van Juda maken tot een vuurhaard in het bosch, en tot een brandende fakkel in een korenschoof.”

Zijn oogen vulden zich met tranen terwijl hij haar aanzag. „Ja, Melisselda,” zeide hij, „gij zijt altijd trouw geweest, en vol goeden moed. En nu ik hier ben, alleen, en het gejuich der geloovigen verstomd is, en de Koning der aarde hier ligt in duisternis en rouw, nu gelooft gij nog!”

„Ja zeker, voor het laatst wordt mijn geloof op de proef gesteld.” Zij lachte hem toe, vol vast vertrouwen; hij voelde zijn moed verlevendigen.

„Als zoo ook eens mijn geloof voor het laatst op de proef werd gesteld!” mompelde hij. „Maar neen, eer de zilveren schijf van de maan weer aan den hemel verschijnt zal ik niets zijn dan een misvormd lijk, een prooi van de wolven, tenzij — o, ik heb gebeden om een teeken, zoo dringend heb ik er om gesmeekt, en nu — o, zie

eens, daar valt een ster! O God, mijn God, moet dit nu het eind zijn van al mijn lijden? De straf voor mijn aanmatiging is zwaarder dan ik kan dragen. O, mijn God, waarom hebt Gij mij die stemmen doen hooren, die tot mij kwamen als van U, die mij in de ziel grepen, die mij spraken van Israël, zijn zonden en zijn lijden, en mij opwekten om mijn volk te verlossen en tot bekeering te brengen?" Zijn geheele lichaam werd geschokt door zijn zenuwachtige snikken.

„Mijn Sabbatai!" fluisterde Melisselda, de armen om hem heen slaande. Maar weer stiet hij haar heftig van zich: „Terug, terug!" riep hij, „Ik begrijp het teeken, nu zie ik alles in! Door u ben ik Gods genade onwaardig geworden!"

„Door mij?" stamelde zij.

„Ja; uw lippen hebben de mijne afgeleid van het gebed; uw omarming heeft mij doen afwijken van het steile pad der gerechtigheid; gij hebt mij ontrouw gemaakt aan mijn Bruid, de Wet. Bijna veertig jaren lang heb ik geleefd in ontbering en eenzaamheid, ik sliep op sneeuw en ijs, ik geeselde mijzelf, ja, ik, die nu sidder als ik het geeseltouw zie, totdat ik uit vele wonden bloedde; en nu, o God, o God! Vrouw, gij hebt mij verontreinigd,

Gods geest heeft mij verlaten, hij zal nu woning maken in een ander die beter, edeler is dan ik! Eens was ik de Messias, nu ben een mensch!"

„Ik, ik zou Gods geest uit u hebben verdreven?" Zij zag hem aan, zij was schooner dan ooit, maar er lag iets van verachting en spot in haar blik. Eensklaps sprong hij op, nam haar in zijn armen en kustte haar hartstochtelijk.

„Nee, nee, gij eerst hebt mij geleerd wat Gods geest is; het is de liefde, de liefde, die alles schoon en heerlijk maakt, en ons de lasten des levens leert dragen. Zonder u zou ik hebben geleefd en zijn gestorven zonder te weten wat het is een man te wezen. Nu ben ik een man, en ik verheug er mij in. O, hoe dor en vreugdeloos is mijn jeugd geweest, waarom heb ik u niet eerder ontmoet?" en tranen van medelijden met zichzelf stroomden hem langs de bleeke wangen. „O, mijn God, laat mij leven en liefhebben, geef mij mijn jeugd terug! Wie ben ik, dat ik de wereld zou redden! Niets dan een mensch die er trotsch op is een mensch te mogen zijn. Gelukkig zijn zij die leven zooals allen doen, die een vrouw en kinderen hebben om hen gelukkig te maken. En wee hun die hooger willen stijgen, die zich willen pijnigen en zichzelf

verloochenen, die de wereld willen redden! Redden waarvan? Wie de liefde kent, heeft hij niet alles wat hij wenschen kan? Liefde is God, liefde is Zijn Koninkrijk. Kom, laat ons samen leven en gelukkig zijn, ik als een man, gij als een vrouw!"

„Maar als Muzelmannen?"

„Wat beteekent dat voor ons? God is overal. De groote Maimonides, naar wiens graf in Tiberias bedevaarten worden gedaan, is hij niet een Muzelman geweest, en heeft hij niet geleerd dat niets verboden is dengene wiens leven in gevaar is?" Hij wilde haar in zijn armen sluiten, maar nu was het haar beurt om hem af te weren. Haar oogen schoten vuur.

„Neen, indien gij een man zijt, dan heb ik u niet lief. Gij zijt God, of niets, een bedrieger!"

„Melisselda!" Het klonk als een wanhoopskreet; maar zij lette er niet op.

„Gij hebt mij nu lang genoeg op de proef gesteld," hernam zij op strengen toon, „beken tenminste dat ik standvastig ben geweest, en niet ben bezwiken!"

„Ik ben geen God, en ook geen bedrieger," zeide hij met gebroken stem. „O, zeg niet dat gij mij niet meer liefhebben kunt! Toen gij eerst tot mij

kwaamt om mij gelukkig te maken, toen had ik mij nog niet voor Messias verklaard."

„Ik weet zelf niet, wat ik toen dacht. Ik was een lichtzinnig meisje, half krankzinnig gemaakt door het leven in het klooster en al de moordtooneelen die ik had bijgewoond, en ik kwam tot u, geleid door blinden hartstocht en fantastische droomen. Maar naarmate ik met u samenleefde, en bemerkte welke edele gedachten in uw ziel waren, hoe gij medelijden hadt met al wat leefde en leed, en uzelf rein bewaardet temidden van verleidingen die mij waanzinnig maakten van jaloerschheid, naar die mate begreep ik dat gij een God waart!"

„En ik, toen ik u leerde kennen, hield ik mijzelf voor een gewoon sterveling. Maar toen onze aanhang steeds aangroeide, toen rijken en armen in mij geloofden en zich bij ons aansloten, toen herleefde in mij de godslasterlijke droom dien ik eens gedroomd had, en ik geloofde in de gezichten die u te beurt waren gevallen. Op het tijdstip dat ik mijn grondgebied onder mijn aanhangers verdeelde, toen geloofde ik vast in mijzelven; maar later, toen ik op mijn troon zat te Abydos, en de geloovigen van alle einden der aarde kwamen

om mijn voeten te kussen, toen kwam de twijfel weer over mij, een gevoel alsof ik leefde in een droom, en telkens hoorde ik een holle stem mij in het oor fluisteren: „Zijt gij de Messias? Zijt gij de Messias?” Soms werd hij overstemd door het feestgedruisch om mij heen, maar dan kwam hij weer terug in de stilte van den nacht, wanneer gij naast mij sliept, en riep spottend: „Mensch! Sterveling!” En toen Nehemja kwam....”

„Mensch!” zoo viel hem nu Melisselda ongeduldig in de rede, „tracht mij niet langer te bedriegen! Daarvoor ken ik de mannen te goed, in hun zwakheid, hun ijdelheid, hun onzedelijkheid! Maar genoeg hiervan, morgen zult gij het bewijs leveren dat gij God zijt!”

Hij wierp zich weder achterover op den divan, en zuchtte. „Verlaat mij nu, Melisselda, en leg u ter ruste. Dezen nacht moet ik alleen waken. Misschien is het mijn laatste nacht op aarde.”

Een heldere glans kwam over haar gelaat. „Ja, morgen zijt gij in het Koninkrijk Gods,” en met een glimlach die sprak van een onwrikbaar vertrouwen in de toekomst, bukte zij zich, drukte een kus op zijn haar en verliet met onhoorbare schreden het vertrek.

Gedurende dien geheelen eindeloozen nacht worstelde zijn afgematte, gepijnigde geest met den demon van den twijfel, die slechts nu en dan voor de macht des gebeds scheen te wijken. Wat was hij: een God of een mensch? Een Messias, vóór het laatste beslissende oogenblik door zijn Vader op vreeselijke wijze op de proef gesteld, of een martelaar, bestemd om onder gruwelijke pijnigingen gedood te worden? En indien hij het slachtoffer was van een reusachtig zelfbedrog, waarom zou hij dan niet evengoed Muzelman als Jood kunnen zijn? Misschien was het edeler, te leven en te sterven als een martelaar; maar dan moest hij Melisselda verlaten, haar liefde, het zonnelicht, deze schoone bloeiende aarde, dat alles waarvan hem de heerlijkheid eerst kort geleden was geopenbaard na een leven van blindheid en zelfpijniging!

„O mijn God, mijn God!” riep hij uit, „waarom hebt Gij met mij gespot en mij verlaten?”

XXII.

Vroeg in den morgen werd hij uit zijn sombere overpeinzingen opgeschrikt door een geliefde hand

die op zijn schouder werd gelegd. Hij hief zijn verwilderd, bleek gelaat op; Melisselda stond vóór hem in al haar verblindende schoonheid: een engel des lichts uit den hemel nedergedaald om de demonen der duisternis te verjagen. Het oude Spaansche liedje kwam hem weer voor den geest, met zijn zachte, treurige melodie die hem tot in de ziel ontroerde:

Uit haar bad rees zij op,
Wit en rein als de sneeuw,
Melisselda.
Rood alleen waren haar lippen
En haar fijne vingertoppen,
Melisselda.

Zijn oogen vulden zich met tranen: een oogenblik verzonk hij weer in den schoonen droom zijner jeugd.

„Is de vrede in uw ziel teruggekeerd?” vroeg zij.
Hij schudde treurig het hoofd.

„Door het raam zag ik de zon opgaan over de Maritza,” zeide hij, „en haar stralen zetten de sombere wateren in vlam, maar mijn geloof is nog steeds grauw en dood. En voor mijn geest kwam het schoone gedicht van Mozes Ibn Ezra van Grenada: „Uw dagen zijn bedriegelijke droomen, en uw leven is als een morgennevel: zoolang

hij over uw woning hangt, kunt gij er in wandelen, maar als hij verdwijnt, dan wordt ook gij opgelost in het niet, en medegevoerd naar een plaats die gij niet kent." Dit is het einde van mijn geestesbegoocheling, Melisselda. Ik ben slechts een mensch, met menschelijke smarten, en zonden, en dwalingen; ons leven bloeit en verwelkt als de roos, maar de doorn blijft."

Er sprak uit zijn woorden een diepe smart, die haar voor het oogenblik deed zwijgen; zijn zachte, welluidende stem, de droeve blik zijner oogen, de wanhoop die op zijn gelaat en in zijn geheele houding te lezen was, brachten haar in een stemming verwant aan de zijne. „Ja," vervolgde hij, „het was wel voor mij dat de dichter zong: „Denk aan den arbeid dien gij hebt verricht, dag en nacht, zonder ophouden, en gij weet zeer goed dat die u geen voordeel heeft aangebracht; want, voorwaar, al die jaren hebt gij slechts ijdelheden nagejaagd, en zijt zelf ijdel geworden. Gij waart een opzichter over wijngaarden, en uw eigen wijngaard hebt gij niet onderhouden, terwijl het oog des Eeuwigen rondziet of de ranken reeds bloeien en de jonge druiven zich reeds vertoonen. En zie, overal groeien doornen; distelen bedekken den grond! Gij zijt oud

en grijs geworden; gij hebt gedwaald, maar zijt niet teruggekeerd." Ja, ik heb gedwaald, en de weg ter bekeering is voor mij gesloten! Een mensch te zijn, niets dan een mensch, is dat niet schoon?" Het geluid zijner stem stierf weg, en daarmee ook de liefelijke bekoring waaronder zij was geraakt. Het vuur van den toorn gloeide in haar borst en deed haar boezem zwellen; haar oogen schoten vonken.

„Neen, indien gij slechts mensch zijt, dan zijt gij voor mij minder dan een mensch, dan is mijn liefde dood!"

Haar blik vol verachting deed hem sidderen, een ander couplet van zijn geliefkoosd lied kwam hem onwillekeurig voor den geest; het was voor het eerst dat hij haar zoo zag:

„De trots van haar hoog geslacht
Deed haar gelaat schitteren als een zwaard,
Melisselda.
En haar oogleden waren bogen van staal,
Maar haar mond was als een roos.
Melisselda.

Haar mond was als een roos! O, God, die roos te moeten prijsgeven voor den doornenkroon!

„Melisselda!" snikte hij, „heb medelijden met mij!"

De deur werd geopend, twee keizerlijke lijfwachten verschenen op den drempel.

„Gij doodt mij!” zeide hij in het Hebreeuwsch.

„Ik aanbid u!” antwoordde zij, eveneens in de heilige taal, en zij glimlachte weer, vol vertrouwen op hem.

„Maar ik ben slechts een mensch!”

Wederom waren haar oogleden bogen van staal.

„Sterf dan als een man! Denkt gij dat ik zou willen deelen in uw vernedering? Als ik de vrouw van een Muzelman moet zijn, dan wil ik sultane wezen. Mag ik niet deelen in de heerlijkheid van den Messias, laat mij dan deelen in die van een keizer. In uw Spaansch liedje noemt gij mij de dochter eens keizers; nu wil ik ook echtgenoot van een keizer zijn!”

En zij lachte lichtzinnig.

De lijfwachten kwamen nader, verlegen en vol diepen eerbied. Melisselda's sprekend gelaat veranderde plotseling van uitdrukking. Zij drukte hem aan haar boezem.

„Mijn koning!” fluisterde zij, „hoe wreed van u, mij dus op de proef te stellen.” Toen liet zij hem los, en riep: „Ga nu, en neem bezit van uw koninkrijk!”

Hij richtte zich op, ook zijn oogen schitterden van geloof en vertrouwen.

„De sultan roept u bij zich,” zeide een der lijfwachten op eerbiedigen toon.

„Ik ben gereed,” zeide hij, kalm de plooiën van zijn langen mantel opnemend, en zoo verliet hij het vertrek.

Nu was Melisselda alleen. De minuten kropen om, zij verkeerde in de hevigste spanning. Van lieverlede week de uitdrukking van vroolijk, vast vertrouwen van haar gelaat. Toen een half uur verlopen was begon de loodzware last van den twijfel op haar hart te drukken.

Indien Sabbatai werkelijk eens niets anders ware dan een gewoon sterveling! Met groote snelheid ging het verleden aan haar geestesoog voorbij; nu eens gloeide haar gelaat bij de herinnering aan zoo menig bewijs van zijn goddelijkheid: de hulde hem door zijn eigen volk bewezen, de eerbied dien hij aan Christenen en Muzelmannen inboezemde, rabbi's en wijzen aan zijn voeten zittende, aanzienlijken en rijken zich verdringende om den zoom van zijn kleed te kussen en hem, tegen zijn eigen zin, dwingend hun schatten aan te nemen; dan weer werd zij bleek, en sidderde

zij, als zij zich de oogenblikken herinnerde dat hij had getoond menschelijke gebreken en zwakheden te bezitten. En nu haar geloof ging wankelen, en de geestvervoering waarin zij ook hem had meegesleept van haar week, maakte angst voor zijn veiligheid en zijn leven zich van haar meester, al sterker en sterker, totdat het een stortvloed werd, die haar onweerstaanbaar meevoerde. Steeds duidelijker werd het haar, hoe zij hem liefhad, met zijn donkerkleurig, somber, schoon gelaat, en zijn zachte hand welker aanraking haar altijd nog doortilde met een gevoel van onuitsprekelijke zaligheid. Wat hij wezen mocht, Messias of mensch, zij had hem lief; ja, hij had gelijk. Als zij hem nu eens den marteldood tegemoet had laten gaan! Zij sidderde bij die vreeselijke gedachte. Misschien had hij er in toegestemd zich te onderwerpen aan de proef waarvan de hakem basji gesproken had, en verlustigden de wreede Turken zich op ditzelfde oogenhlik in het aanschouwen van zijn doodstrijd. O, wat was zij dwaas geweest, hem aan te sporen zich aan die martelingen bloot te stellen! Indien hij de Messias ware, dan was misschien zijn schijnbare bekeering tot den Islam een deel van het grootsche plan

tot redding der wereld; was hij een mensch, dan kon hij daardoor tenminste een wreeden marteldood ontgaan. De bloedtooneelen uit haar kindsheid kwamen haar weder met akelige duidelijkheid voor den geest, het was haar als stroomde er vuur door haar aderen. Zij sloeg een mantel om de schouders en snelde het vertrek uit. Haar haast bovenaardsche schoonheid, dubbel in het oog vallend in deze omgeving, waar men nooit anders dan gesluierde vrouwen zag, en haar in ademlooze haast uitgesproken woorden, dat de sultan haar had laten ontbieden, verschaften haar overal doorgang, langs verbaasde lijfwachten, door tallooze deuren heen, voorbij de zwarte eunuchen van het serail, en de blanke eunuchen van de koninklijke vertrekken, tot aan het gedeeltelijk geopende zware purperen gordijn waardoor zij den machtigen despoot, kenbaar aan zijn keizerlijken tulband, kon zien zitten op zijn hoogen nauwen troon, omringd door zijn hovelingen. Een page hield haar tegen; zij was op het punt in zwijm te vallen.

„Mohammed effendi!” ¹⁾ riep hij.

¹⁾ Mijnheer. (VERT.)

Duizelig, bijna niet in staat een woord te spreken, beproefde zij aan den langen, statigen portier die haar naderde en het gordijn opende, haar verzoek te doen om in de tegenwoordigheid des sultans te worden toegelaten. Maar deze breidde de armen uit, om haar wankelende gestalte te omvatten, en — was het een akelige droom, of kende zij werkelijk dien man, niettegenstaande zijn witten tulband en groenen mantel? Ja, het was zoo, het was Sabbatai!

Het was haar als drong een dolksteek in haar hart. „Wat voor onwaardig spel is dit?” fluisterde zij, vol afschuw en verontwaardiging, beproevende zich uit zijn omarming los te maken.

„Mijn heer de sultan heeft mij aangesteld tot zijn opperste deurwachter, — kapigi basji otorak,” antwoordde hij op smeekenden toon. „Hij is genadig en vergevensgezind; moge Allah zijn gebied vergrooten! Het inkomen is groot, hij is een edelmoedig betaalmeester. Ik getuig dat er geen God is dan God; ik getuig dat Mohammed Gods profeet is.” En hij sloot Melisselda, die nu geheel het bewustzijn verloren had, in de armen en bedekte haar gelaat met kussen.

XXIII.

Nieuwstijdingen reisden langzaam in die dagen. Een week later, toen Mohammed effendi en zijn vrouw Fauma Kadin (vroeger Sara geheeten, en nog steeds Melisselda genoemd door haar liefhebbenden echtgenoot, des sultans deurwachter) onderwijs ontvingen in de instellingen van den Islam van den met blijden trots vervulden mufti Vanni, kwam te Amsterdam een groote Joodsche synode bijeen van rabbi's, geleerden, voorzitters van gemeenten, daarheen gedreven door de machtige golven van vreugde, en geloof en hoop; er werd daar een brief opgesteld aan den Messias, vol betuigingen van eerbied en dankbaarheid. En terwijl de Groote Heer plannen maakte om alle volwassen Joden in zijn rijk ter dood te laten brengen tot straf voor het beraamde oproer, en de verweesde kinderen met geweld tot den Islam te bekeeren, werd over de geheele wereld, naar zij dachten voor de laatste maal, door de Joden de groote Verzoendag gehouden, en de geloovigen die dien dag weenend, in hun lijkwaden gehuld doorbrachten, riepen vijfmaal met hartstochtelijke

innigheid Gods zegen in over het hoofd van Sabbatai Zevi, den Messias van Israël.

Nog verscheidene menschengeslachten daarna bleef zijn naam in eere; vele dwepers en droomers hielden nog vast aan hun geloof in hem en volgden hem na in het aannemen van den witten tulband der Muzelmannen.

Ja, met vernuftig uitgedachte sofisterijen, aan den Kabbala ontleend, met zonderlinge redeneeringen — wel in staat om de engelen in den hemel te doen weenen — beproefden zijn ongelukkige aanhangers, hardnekkig zich vastklemmend aan de heerlijke verwachtingen die de somberheid der ghetto's voor een oogenblik verdreven had, zijn verraad te verontschuldigen; daardoor ontstonden talrijke nieuwe secten in den boezem van het Jodendom, en nieuwe profeten stonden op: een avontuurlijk gitaarspeler uit Madrid, een tabaks-handelaar uit Pignerol, een schatrijk edelman uit Kopenhagen van Christelijken afkomst, die allen nieuw voedsel gaven aan diezelfde hoogheerlijke verwachting welke nog niet is uitgestorven tot op dezen dag. En Sabbatai zelf? Wij kunnen er ons van overtuigd houden dat hij nog menig oogenblik heeft gekend van half waarachtige, half ge-

huichelde geestvervoering, dat hij nog menigmaal getracht heeft de grootheid van ziel, de zedelijke reinheid zijner jongelingsjaren te heroveren, dat hij zich zal hebben gepijnigd naar lichaam en geest, vóór hij stierf, juist op den grooten Verzoendag, oud en grijs en verlaten, in een klein stadje in Albanië, waar geen geloofsgenooten woonden die hem de oogen konden toedrukken en hem troosten door verzekeringen van onveranderlijke trouw. En dit alles staat geschreven in de jaarboeken van het Ghetto, geschreven met bloed en tranen.

HIER EINDIGT DE DERDE EN LAATSTE BOEKROL.
